

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA EKONOMICKO-SPRÁVNÍ

Hospodářské právo, jeho vznik, vývoj a zánik

Radka Svobodová

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
2009

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav veřejné správy a práva
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Radka SVOBODOVÁ

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: Veřejná ekonomika a správa

Název tématu: Hospodářské právo, jeho vznik, vývoj a zánik

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod

Historický vývoj

Systematika hospodářského zákoníku

Vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování

Srovnání hospodářského zákoníku s obchodním zákoníkem

Závěr

Rozsah grafických prací: --
Rozsah pracovní zprávy: cca 30 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

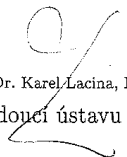
Seznam odborné literatury:

- Hajn Petr: Hospodářské právo 1, Brno, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990
Hajn Petr: Hospodářské právo 2, Brno, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1986
Spišiak Ján: Hospodárske právo a vedecké plánovanie v čs. federácii, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968
František Dušánek a kol.: Hospodářský zákoník: komentář, Praha, Panorama, 1986
Kurt Rozsypal :Československé národní hospodářství po 2. světové válce, Praha, Orbis, 1974
Pavel Širůček a kolektiv: Hospodářské dějiny a ekonomické teorie: (vývoj - současnost - výhledy), Slaný, Melandrium
Zdislav Šulc: Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995, Brno, Doplněk, 1998

Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Milan Závurka, Ph.D.
Ústav veřejné správy a práva
Datum zadání bakalářské práce: 27. června 2008
Termín odevzdání bakalářské práce: 1. května 2009

doc. Ing. Renáta Myšková, Ph.D.
děkanka

L.S.

prof. PhDr. Karel Lacina, DrSc.
vedoucí ústavu

V Pardubicích dne 21. července 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména skutečnosti, že univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 4. 2009

Radka Svobodová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce JUDr. Milanovi Závurkovi Ph.D. za jeho ochotu a pomoc.

ANOTACE

Předmětem práce je hospodářského právo, jako systém právních vztahů dopadající na oblast československého národního hospodářství v letech 1948 - 1989. V souvislostech s historickým vývojem je popsán jeho vznik, vývoj a zánik. Blíže je rozebrána základní norma hospodářského práva – Hospodářský zákoník a oblast plánování. Na konci je uvedeno srovnání minulé právní úpravy se současnou.

KLÍČOVÁ SLOVA

hospodářské právo, hospodářský zákoník, plánování, obchodní právo

TITLE

Economic legislation, its formation, development and destruction

ANNOTATION

Object of this thesis is presented by economic legislation as a system of legal relationships, which strikes upon Czechoslovak national economy area between 1948 - 1989. There is described its formation, development and destruction within the context of historic facts in this thesis. Economic Code – the basic rule of economic law is described in more detail. There is comparison of past and present economic legislation at the end of this thesis.

KEYWORDS

economic legislation, Economic code, planning

OBSAH

Úvod.....	8
1. Historický vývoj	10
1.1. Etapa – vývoj Českých zemí za Rakouska – Uherska	10
1.2. Etapa – formování Československého státu po první světové válce	12
1.3. Etapa – obnova samostatného Československého státu po druhé světové válce a nástup Komunistické strany k moci	13
1.4. Etapa – vznik a vývoj hospodářského práva v letech 1948 - 1989	15
1.4.1. Období let 1948 - 1964	15
1.4.2. Období let 1964 – 1989	18
1.5. Zánik hospodářského práva a restituce práva obchodního	19
2. Systematika Hospodářského zákoníku	20
2.1. Preambule	22
2.2. Zásady hospodářsko-právních vztahů.....	22
2.3. Část první: Obecná ustanovení	23
2.4. Část druhá: Hospodářská činnost státních organizací.....	23
2.5. Část třetí: Hospodářská činnost družstevních organizací	24
2.6. Část čtvrtá: Hospodaření společenských organizací.....	25
2.7. Část pátá: Podnikový rejstřík.....	25
2.8. Část šestá: Společná ustanovení o hospodářských závazcích.....	26
2.9. Část sedmá: Hospodářské závazky při dodávce výrobků.....	29
2.10. Část osmá: Hospodářské závazky v investiční výstavbě a při dovozu a vývozu investičních celků, prací a výkonů.....	31
2.11. Část devátá: Hospodářské závazky v nákladní dopravě	33
2.12. Část desátá: Hospodářské závazky při jiných způsobech spolupráce mezi socialistickými organizacemi	34
2.13. Část jedenáctá: Platební a úvěrové vztahy.....	35
2.14. Část dvanáctá: Ustanovení společná, přechodná a závěrečná	36
3. Vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování	37
3.1. Konkrétní projevy hospodářského plánování v hospodářském právu	37
3.2. Hospodářské závazky versus hospodářský plán	39
3.2.1. Poměr plánu a závazku	41
3.2.2. Plánovací akty, závazky z plánu	41
3.2.3. Povinnost uzavřít hospodářskou smlouvu	41
3.3. Základ hospodářského práva – hospodářský plán	42
4. Srovnání hospodářského zákoníku s obchodním zákoníkem	42
Závěr	46

Úvod

Termínem hospodářské právo se všeobecně, v nejširším slova smyslu, označuje systém právní regulace dopadající na okruh hospodářsko-právních, neboli obchodně - právních vztahů, a vztahů s nimi souvisejících, tedy takzvané veřejné i soukromé obchodní právo společně. V užším slova smyslu se však pod tímto pojmem rozumí pouze veřejnoprávní část regulace národního hospodářství, zatímco soukromoprávní část je označena termínem obchodní právo.

Podle anglického překladu Hospodářského práva od Vladimira Lapteva¹, představovalo hospodářské právo významnou část řízení socialistického hospodářství. Úprava byla zaměřena na hospodářské a řídicí aktivity a socialistické hospodářské vztahy. Právní úprava hospodářských vztahů v SSSR primárně sloužila k dosažení cílů hospodářského rozvoje.

Principy, na kterých bylo hospodářské právo budováno, byly podle něj – socialistické vlastnictví výrobních prostředků, jednota politického a hospodářského vedení, zásada demokratického centralismu, plánování, samonosný základ hospodářského řízení, zvyšování výkonnosti řízení a socialistická legalita.

Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, který je významným odborníkem na české obchodní právo, dodává k pojmu „hospodářské právo“ toto: *„Naše současná komercialistika (...) o hospodářském právu mnoho nemluví vzhledem k tomu, že v bývalém Československu platil v letech 1964 - 1991 hospodářský zákoník, s odkazem na nějž bylo uměle (a podle většinového názoru teoreticky chybně) konstruováno tzv. hospodářské právo, jako „samostatné“ právní odvětví. Z tohoto důvodu se k termínu „hospodářské právo“ dnes u nás přistupuje se značnými rozpaky: slova sama ovšem sotva mohou za to, že byla ve své době a z určitých politických důvodů naplněna nepřiliš smysluplným obsahem. O hospodářském právu se ostatně u nás mluvilo a psalo dávno před státním převratem v r. 1948 a dávno před zavedením státního ekonomického dirigismu.“*²

S ohledem na výše zmíněná různá pojetí pojmu hospodářské právo, považuji za vhodné vymezit hned v úvodu, že předmětem práce je hospodářské právo, chápané jako specifický systém právní regulace hospodářských vztahů platný na území našeho státu

¹ LAPTEV, Vladimír. *Economic Law*, Moscow: Progress Publishers, 1987, str. 5 - 6

² ELIÁŠ, K; BEJČEK, J; HAJN, P. a kolektiv. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, str. 11

v letech 1948 - 1980. Na základě tohoto vymezení lze následně mluvit o jeho vzniku, vývoji a dokonce i zániku.

V první kapitole této práce je popsán historický vývoj jak před, tak i po vzniku hospodářského práva i s naznačením základní vývojové linie. Popsat celý vývoj hospodářského práva do všech detailů, by však bylo příliš obsáhlé a pro účely této práce nepotřebné, a z tohoto důvodu se popis omezuje pouze na dvě nejvýznamnější oblasti tak, jak je analyzovala Irena Pelikánová ve stati s názvem Úprava ekonomických vztahů v období 1948 - 1989, její povaha a důsledky³, a to na oblast subjektů hospodářského práva a oblast závazkových vztahů.

Významným předělem ve vývoji hospodářského práva se stal rok 1964, kdy byl přijat na půdě Národního shromáždění Hospodářský zákoník. Protože jde o normu svým způsobem zcela jedinečnou, není její popis zařazen do historického vývoje, kde je pouze pro zachování časové chronologie zmíněn, ale je jí vyhrazena samostatná kapitola – Systematika hospodářského zákoníku. V rámci této kapitoly pak je i stručným způsobem nastíněn a rozebrán její obsah.

Vztah hospodářského práva a ekonomiky, respektive hospodářského plánování je předmětem kapitoly třetí. Popsány jsou zejména hlavní instituty, které umožňovaly státním orgánům zasahovat do hospodářských vztahů za účelem plnění státního plánu.

Poslední kapitola pojednává o vztahu obchodního a hospodářského práva, respektive o jejich shodách a odlišnostech. Některé instituty obchodního práva, u nichž lze nalézt shodu s úpravou práva hospodářského, lze považovat za „nežádoucí pozůstatky“ socialistického práva v našem právním řádu.

Jako hlavní metoda je použita metoda literární, kdy na základě dostupných pramenů je zmapován vývoj hospodářského práva a jeho základní obsahová linie, s důrazem na oblast plánování. Na základě takto získaných poznatků je provedena komparace systému hospodářského práva s obchodním. Cílem práce je získání potřebných informací k vyslovení závěru o tom, který ze systémů je lepší.

---

³ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004: Irena Pelikánová: Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky, str. 428- 456

1. Historický vývoj

Zjednodušeně lze konstatovat, že termínem hospodářské právo označujeme právní disciplínu, která vznikla a rozvíjela se na našem území v období socialistického státu, tedy zhruba od vítězného února 1948 do sametové revoluce v roce 1989. Ačkoliv hospodářské právo představuje v porovnání s předcházející právní úpravou zcela nový svěbytný způsob regulace hospodářských vztahů, je namístě nastínit alespoň základní vývojovou linii v této oblasti, která tomuto systému bezprostředně předcházela, a jejíž vliv byl přinejmenším v začátcích vývoje nového práva stále patrný. Vývoj legislativy však není ovlivněn pouze děním na půdě zákonodárné instituce, nýbrž je podmíněn řadou různých skutečností a událostí. V rámci kapitoly - historický vývoj je tak popsán nejen vývoj legislativy, ale částečně i politický a hospodářský vývoj našich zemí.

1.1. Etapa – vývoj Českých zemí za Rakouska – Uherska

České země byly začleněny do Habsburské monarchie po prohrané bitvě na Bílé hoře ze dne 8. 11. 1620⁴. Následujících 200 let je možné charakterizovat jako období feudálního absolutismu. V tomto období dochází k zavedení druhého nevolnictví, násilnému nastolení katolicismu a konci náboženské tolerance. Nově zavedené společenské podmínky se tak odrážejí i ve vývoji práva, které je zcela v rukou vídeňské vlády. Revoluční rok 1848 a roky následující s sebou pak přináší období změn politických poměrů a po prohrané prusko-rakouské válce dochází v roce 1867 k rozdělení říše na Rakousko – Uhersko, ve kterém byly České země začleněny v rámci takzvaného Předlitavska až do konce první světové války v roce 1918.⁵

Z našeho pohledu je v tomto období významný zejména vznik a vývoj rakouského práva. „Rakouské právo, které vznikalo v 1. polovině 19. století, platilo v našich zemích nejen do r. 1918, ale prakticky i po celou dobu Československé republiky a v letech

---

⁴ SOCHOROVÁ, Marie. *Dějepis II. v kostce*. 3. vydání. Praha: Fragment, 2004, str. 13

⁵ V návaznosti na rozdělení Rakouska – Uherska na Předlitavsko a Zalitavsko, platily na Slovensku a v Českých zemích rozdílné právní úpravy. Níže popsaná právní úprava platila pro oblast Předlitavska, jehož součástí byly i České země.

1945-1950, kdy teprve tzv. právníčkou dvoutkou⁶ a jejím výsledkem byla přerušena jeho platnost.⁷

Právní úpravu hospodářských vztahů tvořily zejména: Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z. pro oblast živnostenského podnikání a Všeobecný obchodní zákoník č. 1/1863 ř. z. pro oblast práva obchodního a směnečného.

Živnostenské právo vycházelo svou právní úpravou z idejí liberalismu. Cílem bylo zabezpečit volný přístup k živnostem každému svéprávnému občanovi. Problémovým bodem této koncepce bylo, že se podnikatelská svoboda původně nevztahovala na námezdní pracovníky, dělníky a zřízence. Živnostenský řád musel být tedy postupem doby novelizován; za zmínku stojí takzvaná dělnická novela zák. č. 22/1885, kterou byly upraveny pracovní poměry v řemeslnických živnostech a továrnách.

Obchodní a směnečné právo bylo silně ovlivněno zákonodárstvím německým, zejména pruským. Nový obchodní zákoník upravoval vztahy vznikající při obchodování, definoval pojem kupce a další. S rozvojem kapitalismu pak dochází k právní regulaci kapitálových společností. Mezi takzvané kapitálové asociace patřily: obchodní společnosti, družstva, akciové společnosti, komanditní společnosti na akcie, pojišťovny, společnosti s ručením omezeným, veřejné obchodní společnosti a komanditní společnosti.⁸

Národní hospodářství Rakouska - Uherska lze charakterizovat jako značně vnitřně diferencované. Na jedné straně stálo Předlitavsko, které zahrnovalo hospodářsky vyspělé rakouské a české země, a jejichž úroveň byla srovnatelná se západní Evropou, a na druhé straně zaostalé Zalitavsko, ve kterém převažovalo zemědělství. Z ekonomického hlediska si byly obě poloviny říše hlavními ekonomickými partnery, i když na politické scéně probíhalo neustálé soupeření mezi německou a maďarskou buržoazií.⁹

---

⁶ **Právníčkou dvoutkou** se nazývá období let 1949–1950, kdy došlo k rekonstrukci všech odvětví československého práva v duchu zásad revolučního učení marxismu-leninismu. (*Právníčká dvoutka*. Encyklopedie o právu iuridictum. citováno dne [12. 4. 2009]. dostupný z WWW: http://iuridictum.pecina.cz/w/Pr%C3%A1vn%C3%ADck%C3%A1_dvoutka)

⁷ MALÝ Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003, str. 279

⁸ MALÝ Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003, str. 300

⁹ LACINA V.; HÁJEK, J. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. 1. vydání. Praha: Libri, 2002, str. 10 - 14

1.2. Etapa – formování Československého státu po první světové válce

Samostatnosti se Československý stát dočkal po dlouhém téměř třístaletém období habsburské nadvlády v roce 1918. Dne 28. 10. 1918 Národní výbor slavnostně a veřejně vyhlásil samostatnou Československou republiku. Od tohoto dne začíná období budování demokratické mnohonárodnostní republiky, které je krutě přerušeno vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939.

Recepční zákon¹⁰ ze dne 28. 10. 1918 v článku 2 stanovil: „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“ Tímto chtěl Národní výbor v čele s A. Rašínem zabránit tomu, aby v zemi začal panovat chaos a bezprávie, neboť na rychlý rozklad habsburské monarchie nebyl náš právní řád ani státní aparát připraven. S pozůstatky vlivu habsburské říše se tak v následující období setkáváme téměř v jakémkoli odvětví.

V oblasti hospodářství je to o to markantnější, neboť nově vzniklému Československu zůstala část rakousko-uherského dluhu, navíc dle mírových ujednání byla povinna splácet válečné reparace a nahradit náklady v souvislosti s vyzbrojením a vydržováním legií a další. Navíc tento dluh zhoršuje stav poválečného hospodářství, které fungovalo jako vázané. Teprve až v roce 1921 se poměry v hospodářství stabilizují natolik, že je možné zrušit systém přidělových lístků. Mimo to je třeba vyrovnat se s dalšími problémy, které osamostatnění přineslo – v roce 1919 je zahájena z iniciativy tehdejšího ministra financí A. Rašína měnová reforma, ve stejném roce byla provedena nostrifikace¹¹, v letech 1918 - 1936 byla provedena pozemková reforma¹² a další. Na počátku 30. let se navíc začíná i u nás projevovat světová hospodářská krize¹³, která navíc v sousedním Německu napomůže k vzestupu moci nacismu, v jehož důsledku se začínají vyhrocovat národnostní rozpory.

---

¹⁰ Zákon č. 11/1918 Sbírky zákonů a nařízení

¹¹ Zákon č. 12/1919 Sbírky zákonů a nařízení – cílem bylo převést podniky, které působily na našem území, avšak vedení měly v zahraničí, do „českých“ rukou

¹² Zákon č. 32/1918 Sbírky zákonů a nařízení - o obstavení velkostatků, Zákon č. 215/1919 Sbírky nařízení a zákonů - o zabrání velkého majetku pozemkového, Zákon č. 81/1920 Sbírky nařízení a zákonů – přidělový zákon

¹³ Světová hospodářská krize v letech 1929 – 1933 vrcholila v Československu později než ve většině jiných zemí a byla hlubší než v evropském i světovém průměru. Doznívala až do jarních měsíců roku 1936. Oživení v letech 1936 – 1937 bylo podníceno především podporou exportu a zbrojením, jako reakce na vývoj v sousedním Německu. (ŠIRŮČEK, Pavel a kolektiv. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie, vývoj, současnost, výhledy*. 1. vydání. Slaný: Melandrium, 2007, str. 72)

Oblast hospodářského práva byla determinována již výše zmíněným recepčním zákonem, který do nového československého právního řádu recipoval Obchodní zákoník¹⁴ z roku 1863, platný pro České země a Uherský obchodní zákoník¹⁵ platný na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Prvotním cílem byla tedy unifikace obchodního práva, která byla zamýšlena v návaznosti na vytvoření nového unifikovaného občanského zákoníku. Práce na občanském zákoníku se však neustále protahovaly, a proto ministerstvo spravedlnosti zahájilo v roce 1927 přípravné práce, jež vyvrcholily v roce 1937, kdy byla vydána osnova obchodního zákoníku. Tím de facto práce na novém kodexu skončily a dále byly prosazeny pouze dílčí změny. Podobná situace panovala i v oblasti živnostenského podnikání, kam byly obdobně recipovány původní rakouské a uherské normy.

1.3. Etapa – obnova samostatného Československého státu po druhé světové válce a nástup Komunistické strany k moci

Vývoj československého národního hospodářství po skončení druhé světové války se nese ve znamení velkých systémových změn. Za Protektorátu Čechy a Morava, během druhé světové války, byla naše ekonomika silně napojena na centrálně plánovanou ekonomiku Německé říše. Po skončení války byl tento plánovací prvek vyřazen a národní hospodářství dostalo dočasný smíšený charakter. To předesílalo i následné největší a nejdůležitější dilema tehdejší vládnoucí vrstvy, tedy, kterým směrem se bude dále naše ekonomika ubírat.

Klíčovou roli zde zahrála silná orientace politické elity na Sovětský svaz, který již od konce dvacátých let využíval normativně direktivní pětileté plány, a jehož proklamované hospodářské výsledky budily i u západních států respekt. Zejména v souvislosti s Francií se někdy hovoří jako o „prestiži sovětského plánování“¹⁶.

Prvním významným setkáním politických elit byla schůze v Košicích dne 5. dubna 1945. Zúčastněné strany zde zformulovaly Košický vládní program¹⁷, ve kterém sice ještě není přímo stanoven charakter ekonomického mechanismu a ani zde není přímý požadavek

---

¹⁴ Zákon č. 1/1863 ř. z.

¹⁵ Zákon č. 37/1857

¹⁶ např. SOUKUP, P. *O plánování ve Francii*. Praha: EÚ ČSAV, 1970

¹⁷ Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. 4. 1945 v Košicích

(až na výjimky - Němci, kolaboranti) na znárodnování, ale na druhou stranu už zde předpokládá zvýšenou regulační roli státu v ekonomice.

Protože až do ustavení Prozatímního národního shromáždění v říjnu 1945 ještě neexistuje legitimní zákonodárny sbor, veškeré legislativní akty jsou prováděny prostřednictvím ústavních dekretů, nařízeními exilové vlády a dekretů prezidenta republiky, které do historie vstoupily pod názvem Benešovy dekrety¹⁸. Znárodnovací proces začíná zprvu nenápadně. V souladu s Košickým vládním programem je na základě dekretu č. 12/1945 Sb.¹⁹ zkonfiskována půda Němcům, Maďarům a kolaborantům. Další Benešovy dekrety se již ale zdaleka neomezují jen na „nepřátele státu z období válečného konfliktu“ a dekrety č. 100, 101, 102, 103 /1945 Sb.²⁰ jsou postupně znárodněny banky, soukromé pojišťovny, doly a některé průmyslové podniky. Ve volbách roku 1946 pak vyhrála s velkým přehledem Komunistická strana Československa, která v Čechách získala 43,3 % hlasů a na Moravě a ve Slezsku celkem 34,5 % hlasů²¹.

Stále je však ještě ponechán prostor pro diskuzi jednotlivých odborníků, pluralitu názorů, jakým směrem se bude národní hospodářství ubírat. Diskuze se vedla jak o míře a rychlosti znárodnování, tak i o rozsahu a cílech státní intervence do ekonomiky, v souvislosti s přípravami prvního pětiletého plánu. Zásadní zvrát však přináší 25. únor 1948, kdy se komunistická strana chopí definitivně moci a další práce na první „pětiletce“ jsou tak řízeny v souladu s její ideologií a programem. Od tohoto okamžiku je již cesta systémových změn národního hospodářství jasně vytyčena a československá ekonomika směřuje k systému plánovaného hospodářství.²²

---

¹⁸ *Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše*. Digitální knihovna Poslanecké sněmovny České republiky. [citováno dne 10. 2. 2009]. dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/> (dále citováno jako Benešovy dekrety)

¹⁹ Benešovy dekrety

²⁰ Benešovy dekrety

²¹ *Výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky*. Český statistický úřad. [citováno dne 1. 3. 2009].

dostupný z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003FC49B/\\$File/422008k018.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003FC49B/$File/422008k018.pdf)

²² ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998, str. 14-17

1.4. Etapa – vznik a vývoj hospodářského práva v letech 1948 - 1989

Změna národního hospodářství na plánované se však nemohla obejít bez potřebné legislativní opory. Jako první bylo třeba odstranit zbytky staré, novému režimu nepohodlné, právní regulace a teprve potom mohlo být přistoupeno k vytvoření nové úpravy, která by bezvýhradně sloužila nové ideologii a novému mocenskému systému. Neopomenutelná je samozřejmě také likvidace soukromého vlastnictví, která však byla naznačena v předcházející kapitole.

Osudným zlomem v legislativním vývoji se stává rok 1950, kdy je na půdě Národního shromáždění přijat nový Občanský zákoník²³, kterým se zároveň ruší Všeobecný občanský zákoník²⁴ a Všeobecný obchodní zákoník²⁵. V platnosti sice až do roku 1965 zůstal živnostenský zákon, což ale bohužel vzhledem k faktické likvidaci živnostenského podnikání, nemělo valného významu. Nový občanský zákoník ve svém důsledku znamenal přetrhání všech vazeb s minulým právním vývojem a zánik obchodního práva.

1.4.1. Období let 1948 - 1964

Období do roku 1964, kdy byl přijat hospodářský zákoník, je charakteristické především přijímáním mnoha různých zákonů a nařízení v oblasti hospodářských vztahů, jejichž tvorba se z dnešního pohledu jeví místy až chaoticky. Nicméně v tomto období je stále ještě zachován a respektován princip subsidiarity občanského zákoníku. I ten je ale postupem doby čím dál tím více opomíjen, až je zcela opuštěn právě kodifikacemi let šedesátých.

Zásadní institucionální změny se týkaly dle Ireny Pelikánové²⁶ zejména dvou oblastí - oblasti hospodářských subjektů a oblasti závazkového práva. Proč však právě tyto oblasti? Odpověď je nasnadě. Subjekty původního obchodního práva byly

---

²³ Zákon č. 141/1950 Sb.

²⁴ Zákon č. 946 / 1811 ř. z.

²⁵ Zákon č. 1/1863 ř. z.

²⁶ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004: Irena Pelikánová: Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky, str. 428 - 456

vybaveny svobodnou vůlí, jinak řečeno mohly svobodně podnikat. To však nezapadalo do představ vládnoucí garnitury o plánovaném hospodářství. Naopak cílem bylo zabezpečit jejich plnou závislost a ovladatelnost státem.

A podobně tomu bylo i v oblasti práva závazkového, neboť tradiční právní úprava závazkových vztahů neposkytovala administrativě dostatečný prostor k autoritativním zásahům. Bylo proto nutné vymyslet takové instituty, které by toto umožňovaly a vytlačily, respektive omezily smluvní volnost na minimum.

A) Vývoj subjektů hospodářského práva

V hospodářském právu začíná v tomto období z výše zmíněných důvodů nabývat na významu, na úkor „tradičních“ subjektů obchodního práva, subjekt nový – národní podnik. Ten je z logiky věci konstruován nikoliv jako subjekt soukromého, ale subjekt veřejného práva.

Postavení národního podniku prochází v průběhu let 40. a 50. poměrně zásadními změnami. Původně byl národní podnik pojímán jako právnická osoba (a zároveň jako majetek státu) s určitou právní subjektivitou, zapisovanou do Obchodního rejstříku a nesoucí plnou majetkovou odpovědnost. Zákon č. 103/1950 Sb. o národních podnicích průmyslových však již o národním podniku hovoří jako o subjektu, který je nezpůsobilý vlastnit majetek, kterému je ale státem přiznáno omezené dispoziční právo ke svěřenému majetku. Tento přístup se pak v podstatě zachoval až do roku 1989.

V roce 1955 je vytvořen nový institut výrobně hospodářských jednotek. Jejich základními články se stávají národní podniky, s cílem koncentrace výroby. Což v podstatě znamená s cílem zlikvidovat hospodářskou soutěž.

Pokud mluvíme o subjektech hospodářského práva, nelze opomenout ani osud, který v tomto období potkal družstva. Ty byly zákonem č. 187/1948 Sb. podrobeny dohledu nově vzniklé Ústřední radě družstev, která sama podléhala Ministerstvu sociální péče, čímž byla vytvořena klasická mocenská hierarchie a družstvo tak mohlo být státní mašinerií dokonce zrušeno, pokud porušovalo své povinnosti, popřípadě vyžadoval-li to veřejný zájem. Zákonem č. 69/1949 Sb. pak byla zřízena jednotná zemědělská družstva, která podléhala zvláštnímu režimu.

Poslední perličkou v nové soustavě subjektů hospodářského práva byly akciové společnosti²⁷. Ty byly formálně ponechány pro účely zahraničního obchodu, avšak plně přizpůsobeny potřebám systému. Z původní právní úpravy akciových společností zbylo tak, jako z jiných dalších institutů, v podstatě pouze jejich označení.

B) Vývoj práva závazkového

Jak bylo naznačeno výše, i v oblasti práva závazkového dochází od konce 40. let k podstatným změnám. Klasické instituty závazkového práva jsou buď odsouvány do pozadí, nebo jsou jejich funkce a výstavbové principy značně deformovány. V této době tak například vzniká nový institut – vzniku závazku z provádění jednotného hospodářského plánu. Hospodářské právo vytváří nové typy smluv - smlouvy rámcové, dílčí a přímé²⁸, se záměrem odstranit z nich veškerou smluvní volnost. Právě v této úpravě hospodářských smluv je možné pozorovat silnou vazbu hospodářského práva na hospodářský plán. Novým pojetím smlouvy v Zákoně o hospodářských smlouvách a státní arbitráži však vývoj zdaleka nekončí, v zákoně č. 69/1958 Sb.²⁹ je dokonce formulována takzvaná kontraktační povinnost. Blíže o této problematice bude pojednáno v kapitole Vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování.

Změny se dotkly i dalších institutů závazkového práva, avšak jejich výčet by byl příliš obsáhlý, a proto mi dovoluje uvést pouze jeden příklad pro ilustraci. Zajímavou novinkou bylo zavedení státní arbitráže³⁰. Zatímco původní obchodní arbitráž je vystavena na principech autonomie vůle stran – strany rozhodčí doložkou založí pravomoc rozhodčího soudu, který je zásadně nezávislý na státní moci³¹, pro „socialistickou obchodní arbitráž“ bylo charakteristické napojení na soustavu státní správy, přičemž měla pravomoc zasahovat do hospodářských vztahů i podle potřeb hospodářské politiky státu. Hospodářská arbitráž je tak dalším dobrým příkladem toho, jako socialistické právo měnilo a přizpůsobovalo tradiční „kapitalistické“ instituce pro své potřeby.

---

²⁷ upraveny Zákonem č. 243/1949 Sb. o akciových společnostech

²⁸ Zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži

²⁹ Zákon č. 69/1958 Sb. o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi

³⁰ zavedena Zákonem č. 99/1950 Sb. o hospodářských smlouvách a státní arbitráži

³¹ Srovnání - rozhodčí řízení je v současnosti vybudováno na těchto principech a je upraveno zákonem č. 16/1994 Sb. o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů

1.4.2. Období let 1964 – 1989

Období let 60. se nese ve znamení velkých kodifikací – v roce 1963 byl vydán zákoník mezinárodního obchodu³², v roce 1964 nový občanský zákoník³³ a v tomtéž roce i hospodářský zákoník³⁴.

Irena Pelikánová o tomto vývoji píše následující: „*Jestliže v první fázi³⁵ šlo o vytvoření nové struktury subjektů a o nahrazení živelného smluvního mechanismu plánovacím mechanismem rozpisů, v další fázi postupně totalitní pojetí infiltruje do všech právních institucí, které v minulosti byly soukromým právem. Právě z tohoto důvodu je ukládána písemná forma smluv, promlčení nahrazeno prekluzí, lhůty zkráceny, soudní řízení nahrazeno řízením arbitrážním, smluvní pokuty zákonem upravenými majetkovými sankcemi (penále), ... atd. Namísto vlastnického práva jako stěžejní právní instituce nastoupila správa národního majetku, věcná práva v hospodářských právech byla potlačena.*“³⁶

Co však zákonodárce ke kodifikaci hospodářského práva vedlo? V právních kruzích převládl názor, že nově vznikající hospodářské vztahy jsou natolik odlišné, že je třeba vyčlenit je do zvláštní kategorie a vytvořit pro ně samostatné právní odvětví, které bude pro příště na občanském právu nezávislé. JUDr. František Dušánek k tomu uvádí: „... *obecná teorie socialistického práva v Československu dospěla k závěru o možnosti a potřebě konstituovat a uznávat hospodářské právo jako nové odvětví práva vedle ostatních odvětví, zejména odvětví občanského práva, pracovního práva, zemědělsko-družstevního práva i správního práva.*“³⁷

Postupem času začaly do hospodářského práva zasahovat i ekonomické problémy a legislativa pak byla zejména ovlivňována snahou ekonomů reformovat systém plánovaného hospodářství, které stále nepřinášelo očekávané úspěchy. I přes veškeré reformní snahy však hospodářské právo na začátku let 90. zaniklo.

I přesto lze hospodářský zákoník považovat za jedinečnou právní normu a z tohoto důvodu je mu vyčleněna samostatná kapitola nazvaná - Systematika hospodářského

---

³² Zákon č. 101/1963 Sb. zákoník mezinárodního obchodu

³³ Zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník

³⁴ Zákon č. 109/1964 Sb. hospodářský zákoník

³⁵ míněno před vznikem hospodářského zákoníku v roce 1964

³⁶ MALÝ, K.; SOUKUP, L.. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha: Karolinum, 2004: Irena Pelikánová: Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky, str. 444

³⁷ DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986, str. 27

zákoníku, v rámci které jsou popsány základní výstavbové instituty, které jsou zároveň pokračováním vývoje let předcházejících, tedy období let 1948 - 1964.

1.5. Zánik hospodářského práva a restituce práva obchodního

Zánik hospodářskému právu přinesla sametová revoluce v listopadu 1989, která byla pomyslným „posledním hřebíčkem do rakve“ systému plánované ekonomiky a vůbec socialismu u nás. Stav v jakém se naše ekonomika na sklonku 80. let 20. století nacházela, popisuje například Doc. dr. Zdislav Šulc v publikaci s názvem *Stručné dějiny ekonomických reforem*³⁸, kde se zmiňuje například o „Zprávě o stavu národního hospodářství a možnostech jeho nápravy“³⁹, kde zhruba dvě třetiny textu charakterizují neuspokojivý stav čs. ekonomiky. Zpráva konstatuje neúspěšnost všech dosavadních pokusů o reformu existujícího ekonomického systému, naznačuje nutnost změny a jako cílové řešení nabízí přechod k plně liberálnímu, tržnímu, podnikatelskému řádu.

I když si jistě stav a další vývoj tehdejšího hospodářství zaslouží větší pozornost, lze pro účely této práce zjednodušeně konstatovat, že v tomto období byly nakonec nastartovány procesy, jejichž cílem bylo transformovat československou ekonomiku z plánované na tržní se vším, co k tomu patří. Ruku v ruce s těmito reformami šel i vývoj na poli práva.

Nový obchodní zákoník byl schválen dne 5. listopadu 1991 s účinností stanovenou od 1. ledna 1992. V mezidobí let 1990 a 1991 tedy stále ještě zůstal zachován hospodářský zákoník, který byl však narychlo přeměněn pro účely probíhajících změn. Významnou se stala zejména novela hospodářského zákoníku účinná k 1. květnu 1990.

Odbornou analýzu této novely a zejména změn hospodářského zákoníku nám podává například článek Karla Marka z téhož roku, který vyšel v *Ekonomickém časopise* pod názvem *K novele hospodářského zákoníku*⁴⁰.

Úkolem výše zmíněné novely bylo upravit a provizorně vytvořit podmínky pro fungování nových institutů, které s sebou změna režimu přinesla. Novela je tak

---

³⁸ ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998

³⁹ Zpráva je součástí dokumentu „Československo na rozcestí“ (Zieleniec a kol., 1989)

⁴⁰ MAREK, Karel. *K novele hospodářského zákoníku*. *Ekonomický časopis*, ročník 38, č. 8

jakýmsi „protiproudem“ ve vývoji hospodářského práva. Mezi nejdůležitější změny patří: rozšíření okruhu subjektů hospodářského práva – mezi subjekty nově řadí i soukromě podnikající subjekty a obchodní společnosti, rozšíření smluvní volnosti a naopak zúžení kontraktační povinnosti. Novelou byla zrušena řada podrobných ustanovení hospodářského zákoníku, regulujících základní podmínky dodávek, dovozu a vývozu a mnoho dalších, přičemž mnoho jich bylo novelou i pozměněno.

Jako zajímavost uvádí Irena Pelikánová v publikaci Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989 fakt, že novela nezrušila úpravu vertikálních vztahů ani ustanovení o plánovacím aktu. Tato ustanovení se jednoduše přestala používat, protože samotné plánování zaniklo.

Hospodářský zákoník, a dalo by se s nadsázkou říct, že s ním de facto i hospodářské právo v podobě, v jaké ho znal socialistický zákonodárce, nakonec zanikl na základě zrušujícího ustanovení § 772 Obchodního zákoníku ke dni 1. ledna 1992, kdy tento zákon nabyl účinnosti.

2. Systematika Hospodářského zákoníku

Hospodářský zákoník lze považovat za významnou a v bývalém socialistickém světě dokonce za jedinečnou právní normu, které stojí za to věnovat samostatnou pozornost. Jeho historie se začíná psát dnem 4. června 1964, kdy byl Národním shromážděním schválen s účinností stanovenou ke dni 1. července téhož roku. Z pohledu mnohých bylo právě vydání Hospodářského zákoníku logickým vyústěním vývoje let předcházejících. Samotný zákonodárce se v preambuli vyjadřuje k jeho vzniku takto: *„...Vycházejíc z nutnosti upevňovat socialistický právní řád zejména zdokonalováním právních norem upravujících hospodářsko-organizační činnost, dále z významu a zvláštností vztahů vznikajících při řízení národního hospodářství a při hospodářské činnosti socialistických organizací a z toho, že vítězství socialismu v naší zemi a dosažený stupeň rozvoje národního hospodářství vytvořily možnost i vyvolaly potřebu komplexní úpravy těchto vztahů... usneslo se Národní shromáždění Československé socialistické republiky na tomto zákoně...“*⁴¹

---

⁴¹ Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, preambule.

Na tomto místě je vhodné zmínit ještě jednu zajímavou skutečnost, která se váže ke vzniku Hospodářského zákoníku, a to že Československá socialistická republika byla jediným státem sovětského impéria, který hospodářský zákoník v takovéto podobě přijal. Sovětský svaz nikdy hospodářský zákoník neschválil.⁴²

Hospodářský zákoník byl pak v průběhu své existence 14krát novelizován, z toho však do roku 1990 pouze 10krát. Lze tedy konstatovat, že se jednalo o poměrně stabilní normu. Ačkoliv jeho novely nebyly příliš rozsáhlé (s výjimkou novely poslední z roku 1990), mají pro nás určitou vypovídací hodnotu, zejména proto, že do jisté míry odráží vývoj v ekonomickém a politickém životě. Jako názorný příklad nám může dobře posloužit novelizace Hospodářského zákoníku z roku 1982 (zákon č. 165/ 1982 Sb.), která jak píše JUDr. František Dušánek⁴³: „byla vyvolána a po obsahové stránce, jakož i co do obsahu předurčena jednak Souborem opatření ke zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství po roce 1980, který byl schválen mj. též usnesením předsednictva ÚV KSČ a potvrzen XVI. sjezdem KSČ, jednak tímto směrem schválenými hlavními směry hospodářského a sociálního rozvoje.“ Protože však zmíněné novelizace nezměnily podstatnou měrou základní podobu zákoníku, budou popsány pouze tam, kde je to nezbytně nutné, jinak nebudou v rámci popisu jeho systematiky brány zvláště v potaz. Jako základní podoba zákoníku, pro zpracování jeho systematiky, je použita právě verze z roku 1983, tedy verze po 7 dílčích novelizacích (z celkových 10 do roku 1990), s přihlédnutím k verzi původní z roku 1964. Jak již bylo vyloženo v kapitole předcházející, Hospodářský zákoník byl nakonec zrušen novým Obchodním zákoníkem ke dni 1. ledna 1992.

Obsah hospodářského zákoníku

Obsah hospodářského zákoníku byl rozdělen do více než 400 paragrafů, které byly uspořádány dle svého zaměření celkem do 12 částí (respektive po novele v roce 1982, kdy přibyla část šest A, část osm A a část jedenáct A, 15 částí), kterým ještě předcházela preambule a zásady hospodářskoprávních vztahů. Ačkoliv Hospodářský zákoník dělil

---

⁴² Teorii hospodářského práva v Sovětském svazu vyvrátil A. J. Vyšinskij. V referátu: Hlavní úkoly sovětské socialistické právní vědy nazval jeho konstrukci aktem škůdcovského působení nepřátel lidu, kteří měli za cíl zlikvidovat občanské právo. Hospodářské právo zde označil za směs „trockistických a bucharinských výmyslů“ v oboru práva. Idea Hospodářského práva dle něj navazuje na způsoby přímo převzaté od nejreakčnějších buržoazních právníků. (VYŠINSKIJ, J. A. *Hlavní úkoly sovětské socialistické právní vědy*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1950, str. 54-55)

⁴³ DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986, str. 19

jednotlivá ustanovení ještě do hlav a oddílů, jejich výčet by byl pro potřeby této práce příliš podrobný a jejich popis příliš obsáhlý. Z tohoto důvodu bude podrobněji vymezena pouze preambule, základní zásady a jednotlivé části Hospodářského zákoníku se stručným přehledem jejich obsahu. Přehled jednotlivých novelizací je součástí Přílohy B.

2.1. Preambule

Preambule byla tradičně plná velkých a oslavných proklamativních tvrzení, s jakými se již v dnešním platném právním řádu již téměř nesetkáme. Ani v Komentáři od JUDr. Františka Dušánka z roku 1986 se o ní nedočteme nic bližšího a tak lze pouze konstatovat, že zejména pro nejmladší, nastupující generaci právníků je do jisté míry úsměvným dokladem let minulých.

2.2. Zásady hospodářsko-právních vztahů

V této části, která předchází paragrafovému znění zákona, byly v 10 člancích vyjádřeny základní zásady hospodářskoprávních vztahů. JUDr. František Dušánek se k nim vyjadřuje takto: „*Základní články – jak jsou nazývány – nemají (...) pouhou proklamativní povahu a funkci, nýbrž byly a stále jsou východiskem úpravy obsažené v následujících podrobných ustanoveních hospodářského zákoníku a faktorem usměrňujícím a sjednocujícím hospodářskou legislativu, vznik a utváření hospodářskoprávních vztahů a působení hospodářsko-právních norem v životě společnosti.*“⁴⁴ V těchto základních člancích byla například stanovena vedoucí úloha Komunistické strany Československa, napojení národního hospodářství na státní plán, zakotvena správa národního majetku a další instituty. Profesor Petr Hajn se o těchto zásadách dokonce ve skriptech *Hospodářské právo I. díl*⁴⁵ vyjadřuje jako o „*základních strategických principech za socialismu*“.

---

⁴⁴ DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986, str. 19

⁴⁵ HAJN, Petr a kol. *Hospodářské právo I. díl*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990

2.3. Část první: Obecná ustanovení

§§ 1-26

V části první byly pod názvem obecná ustanovení vymezeny základní pojmy, se kterými Hospodářský zákoník pracoval. Na začátku byl ohraničen okruh hospodářskoprávních vztahů, na které právní úprava dopadala. Dále zde byly zařazeny normy dopadající na řízení národního hospodářství, jako hlavní nástroj řízení rozvoje národního hospodářství zde byl normativně zakotven státní plán. Definován zde byl také pojem socialistického společenského vlastnictví, jeho ochrana a způsob nabývání. Socialistické společenské vlastnictví se dle tohoto zákona dále dělilo na vlastnictví státní, družstevní a vlastnictví společenských a jiných socialistických organizací.

V rovině základních subjektů hospodářských vztahů došlo přijetím hospodářského zákoníku, oproti letům předcházejícím, ke kvalitativnímu posunu. Ústředním pojmem se stala socialistická organizace. Soustava socialistických organizací se členila na organizace státní, družstevní, společenské a jiné organizace, jejichž činnost přispívá k rozvoji socialistických vztahů. Zákonem pak byla stanovena jejich povinnost vzájemně spolupracovat.

2.4. Část druhá: Hospodářská činnost státních organizací

§§ 27-75

V odstavci předcházejícím byla vymezena soustava socialistických organizací, do které řadíme i organizace státní. Právě jim pak byla samostatně věnována část druhá Hospodářského zákoníku s názvem Hospodářská činnost státních organizací.

Státní organizace se dle úvodního ustanovení dělily zpravidla na hospodářské a rozpočtové⁴⁶.

---

⁴⁶ Karel Marek v kapitole o Subjektech hospodářského práva třídí státní organizace na hospodářské, rozpočtové, příspěvkové a jiné státní organizace (zejména účelové fondy), (HAJN, Petr a kol. *Hospodářské právo I. díl*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990, str. 31)

Ve vztahu k řídicím orgánům se hospodářské státní organizace dále dělily na:

- Státní hospodářské organizace řízené ministerstvy (i výrobní hospodářské jednotky)
- Státní hospodářské organizace řízené národními výbory

Na závěr pak byla zařazena úprava státního socialistického vlastnictví, národního majetku a pravidla jeho správy. Jak již bylo v předcházejícím popisu vývoje hospodářského práva naznačeno, jediným vlastníkem národního majetku byl stát a státní organizace dostaly jeho jednotlivé části pouze do správy, přičemž i v té byly značně omezeny.⁴⁷

2.5. Část třetí: Hospodářská činnost družstevních organizací

§§ 76-96

Část třetí se věnovala úpravě družstevních organizací a družstevnímu socialistickému vlastnictví. Družstevní organizace byly zákoníkem začleněny do hierarchické posloupnosti:

- Ústřední rada (vrcholná organizace československého družstevnictví)
- svazy družstev (vyšší družstevní organizace)
- lidová družstva (základní organizační článek soustavy)
  - zemědělská družstva
  - výrobní družstva
  - spotřební družstva
  - stavební bytová družstva
  - družstva vzájemné občanské pomoci
  - a další
- družstevní podniky (zvláštní forma družstevní organizace)

---

⁴⁷ Užívání národního majetku občany bylo upraveno dle § 71 HZ občanským zákoníkem, nebo zvláštními předpisy.

Charakteristickými znaky družstva byly: dobrovolnost sdružení členů družstva, společná činnost, společné prostředky členů a řízení podle principů socialistické demokracie.⁴⁸

2.6. Část čtvrtá: Hospodaření společenských organizací

§§ 97-106

Společenské organizace pracujících představovaly další formu socialistické organizace. Jejich základ byl položen již v Ústavě ČSSR v ustanoveních o dobrovolných společenských organizacích, které byly Hospodářským zákoníkem konkretizovány a rozděleny do dvou skupin. První skupinu tvořily již výše zmíněné družstevní organizace, u nichž převažovala hospodářská činnost, druhou skupinu pak představovaly dobrovolné socialistické organizace, u nichž bylo třeba regulovat jejich hospodářskou činnost, která však nebyla činností hlavní, převažující. Společenskou organizací podle Hospodářského zákoníku mohly být pouze ty organizace, které měly socialistický charakter, což znamená, že přispívaly svou činností k rozvoji socialistických společenských vztahů.⁴⁹

Vedle samotných společenských organizací bylo v této části zákona upraveno i vlastnictví společenských organizací. JUDr. František Dušánek v Komentáři⁵⁰ k tomu dokonce uvádí, že „*Hospodářskému zákoníku přísluší historický primát, pokud jde o úpravu vlastnictví společenských organizací a zásad hospodaření s majetkem společenských organizací na úrovni zákona*“.

2.7. Část pátá: Podnikový rejstřík

§§ 107-112

Pojem podnikový rejstřík nahradil v roce 1950 starší pojem obchodního rejstříku, na základě zákona č. 100/ 1950 Sb. Novou úpravu pak přinesl i Hospodářský zákoník, kde byl podnikový rejstřík upraven v části páté, § 107 - §112.

⁴⁸HAJN, Petr a kol. *Hospodářské právo I. díl*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990, str. 43

⁴⁹DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986, str. 155

⁵⁰DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986, str. 155

Brněnská učebnice Hospodářského práva⁵¹ definovala podnikový rejstřík jako: „veřejný seznam (veřejná kniha), do kterého se zapisují organizace, jejich stanovené organizační útvary a stanovené skutečnosti, které se těchto organizací a útvarů týkají.“ Zákoník pak konkrétně stanovil zapisované údaje, definoval rejstříkový soud, u něž se podnikový rejstřík vede, podmínky zápisu do rejstříku, princip veřejnosti a pozitivní princip publicity.

K dalšímu vývoji podnikového rejstříku se vyjadřuje například Alena Pospíšilová v článku K vývoji právní úpravy obchodního rejstříku⁵²: „Podnikový rejstřík postupně ztrácel na významu, což bylo dáno politickoekonomickou situací té doby. Opustila se povinnost zveřejňování předepsaných údajů v Úředním listě. Stejně tak do podnikového rejstříku sice bylo umožněno nahlížet komukoliv, ale vyžádat si výpisy mohl jen ten, kdo osvědčil právní zájem (§ 110). Princip publicity v plném rozsahu nebyl ještě zaveden ani v roce 1990 zákonem č. 103/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje hospodářský zákoník, a který nabyl účinnosti dnem 1. května 1990.“

2.8. Část šestá: Společná ustanovení o hospodářských závazcích

§§ 113-161

V rámci společných ustanovení o hospodářských závazcích byly regulovány další významné právní oblasti: A) Plány a hospodářské závazky

- B) Důsledky porušení závazků a jiných právních povinností
- C) Uzavírání hospodářských smluv
- D) Povinnost uzavřít hospodářskou smlouvu

Již sám název této části zákona napovídá, jednalo se o úpravu obecnou, společnou všem hospodářským závazkům, tedy takzvaně *lex generalis*. Ve vztahu k ní pak úprava hospodářských závazků při dodávce výrobků, v investiční výstavbě, k zabezpečení vědeckotechnologického rozvoje a dalších, u kterých zákonodárce naznal, že existuje důvod pro jejich samostatnou speciální úpravu, měla postavení *lex specialis*.

---

⁵¹ HAJN, Petr a kol. *Hospodářské právo I. díl*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990, str. 56

⁵² POSPÍŠILOVÁ, Alena. *K vývoji právní úpravy obchodního rejstříku*. Aplikované právo 1/2006. [citováno dne 1. 3. 2009]. dostupný z WWW: <http://www.aplikovanepраво.cz/clanky-pdf/44.pdf>

A) Plány a hospodářské závazky

Vzhledem k výjimečnosti tohoto tématu je mu vymezena samostatná kapitola, kde bude vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování popsán, spolu s povinností uzavřít hospodářskou smlouvu, do větších podrobností, nad rámec úpravy obsažené v hospodářském zákoníku. V obecné rovině lze však konstatovat, že hospodářský zákoník v těchto ustanoveních reguloval:

a) Poměr plánu a závazků – v rámci těchto ustanovení definoval některé stěžejní pojmy, jako: hospodářské smlouvy⁵³, závazky z plánovacích aktů, závazky z jednostranných úkonů, opatření nadřízených orgánů nebo opatření hospodářské arbitráže.

b) Zásady spolupráce socialistických organizací – povinností organizací bylo spolupracovat a pomáhat si tak, aby byly co nejlépe zajištěny potřeby národního hospodářství.

c) Vznik, změna a zrušení hospodářských závazků – tak jak to je i bylo v běžném životě, závazky nejčastěji vznikají, respektive vznikaly, ze smluv a zanikají, respektive zanikaly, splněním. Zákon stanovil samozřejmě i další instituty vzniku a zániku, popřípadě změny závazků, o některých z nich však bude pojednáno níže.

d) Lhůty pro uplatnění práv – lhůty stanovené hospodářským zákoníkem měly prekluzivní charakter. To znamená, že uplynutím prekluzivní lhůty a neuplatněním práva právo zaniklo.⁵⁴ Délky prekluzivních lhůt se lišily v závislosti na právním titulu, pro ilustraci například u práv z odpovědnosti za vady činila promlčecí lhůta šest měsíců.⁵⁵

B) Důsledky porušení závazků a jiných právních povinností

Porušil-li subjekt hospodářského práva svoje povinnosti vyplývající z hospodářského závazku, respektive z jiných právních povinností, nastoupil určitý

---

⁵³ Pojem hospodářské smlouvy se do § 116 dostal až s novelou v roce 1982, původně byly na tomto místě upraveny pouze smlouvy o přípravě dodávek. Problémem původní úpravy však byly nejasnosti ohledně toho, zda smlouvy o přípravě dodávek jsou smlouvami hospodářskými. (DUŠÁNEK, František. *Komentář Hospodářský zákoník*. Praha: Panorama, 1986, str. 181)

⁵⁴ V protikladu k tomu v dnešní zákonné úpravě převažuje institut promlčení, kdy uplynutím lhůty a neuplatněním práva, se právní nárok stává podmíněným vyslovením námítky promlčení (BEJČEK, J.; ELIÁŠ, K.; RABAN, P. a kolektiv. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 231-242)

⁵⁵ Ve srovnání k tomu - platný obchodní zákoník, zákon č.513/1991 Sb., obsahuje obecnou úpravu promlčení (§ 387 a následující), obecná promlčecí doba činí 4 roky, institut prekluze je spíše výjimečnou záležitostí

nepříznivý důsledek, jehož hrozba měla za úkol přimět organizace k řádnému plnění svých povinností. Mluvíme tedy o tom, že organizace byla nositelem hospodářsko-právní odpovědnosti, jinak řečeno porušením původní právní povinnosti vznikla organizaci nová právní povinnost, snášet právem předvídané nepříznivé důsledky. Těmito nepříznivými důsledky pak mohly být například majetkové sankce, povinnost odstranit vadu, nahradit škodu a další.

C) Uzavírání hospodářských smluv

Jak již bylo uvedeno ve výkladu ke vzniku závazků, nejčastějším způsobem hospodářské spolupráce byly smlouvy. Pokud by organizace plnila jiné organizaci bez zákonem uznaného právního titulu, porušovala by tím zákon. Podstatnými náležitostmi pro vznik smlouvy byly předmět a čas plnění, popřípadě se jimi mohly stát další náležitosti, pokud některá z organizací při sjednávání smlouvy prohlásila, že dohoda o nich je nutná pro vznik smlouvy. Dohodu organizací však bylo možné nahradit rozhodnutím státní arbitráže⁵⁶. Obsah smlouvy musel být srozumitelný a přesný⁵⁷, navíc organizacím byla uložena povinnost uzavírat smlouvy včas. Nedohodly-li se organizace na lhůtě pro předkládání návrhů smluv, byly lhůty podpůrně stanoveny v prováděcím předpise, a nebylo-li ani prováděcího předpisu, ve lhůtě obvyklé. Naproti tomu pak organizace, která obdržela návrh smlouvy, byla povinna vyjádřit se k němu, nebylo-li dohodnuto nic jiného, do jednoho měsíce od uplynutí lhůty pro předložení návrhu smlouvy. Došlo-li k dohodě o podstatných náležitostech, vznikla smlouva.

D) Povinnost uzavřít hospodářskou smlouvu

Podmínky, za kterých byly organizace povinny uzavřít hospodářskou smlouvu, se lišily v závislosti na druhu smlouvy a v závislosti na čase, neboť v různých časových obdobích byla tato povinnost konstruována pro odlišné druhy smluv různě. Blíže k tomu v kapitole Vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování.

---

⁵⁶ V původním znění hospodářského zákoníku nebyl vymezen okruh případů, u kterých mohlo rozhodnutí státní arbitráže nahradit dohodu, podmínky se tam dostaly až novelou v roce 1970 (zákon č. 138/1970 Sb.)

⁵⁷ Pokud by se nedostatek v podobě nepřesnosti, nesrozumitelnosti ujednání nepodařilo odstranit výkladem, mělo by nesplnění uvedené náležitosti za následek neplatnost smlouvy. (§§ 24-25 HZ)

Část šest A: Přípravné smlouvy

§§ 162-164

Tato část byla do Hospodářského zákoníku vsunuta novelou z roku 1982, s účinností stanovenou k 1. lednu 1983. Cílem novely bylo odstranit určité pochybnosti o zařazení těchto smluv, které vycházely z nesprávného systematického uspořádání.⁵⁸

Zákon dělil přípravné smlouvy na tyto dva základní smluvní typy:

- A) smlouva o přípravě dodávek
- B) smlouva o spolupráci

2.9. Část sedmá: Hospodářské závazky při dodávce výrobků

§§ 165-210

Hospodářské závazky při dodávce výrobků patřily k nejfrekventovanějším hospodářsko-právním typům. Smlouvou o dodávce výrobků se dodavatel zavazoval dodat smluvené výrobky ve sjednaném čase a odběratel se naproti tomu zavázal dohodnutým způsobem spolupůsobit, výrobky odebrat a zaplatit.⁵⁹ Cena výrobků mohla být buď sjednána ve smlouvě, nebo stanovena cenovými předpisy. Jako výjimka z pravidla § 23 odst. 1, které stanoví, že k platnosti smluv se vyžaduje písemná forma, není dle § 167 písemné formy třeba, opatřuje-li si odběratel výrobky za hotové.

Odběrateli bylo zákonem přiznáno právo odmítnout předčasné plnění (slovy zákona § 169: „dodávku odeslanou před sjednanou dodací lhůtou“) a co víc i právo odmítnout výrobky dosud nedodané, jejichž odběrem by mu vznikly zásoby, které nejméně po dobu jednoho roku, případně u výrobků podléhajících rychlé zkáze, po dobu jejich použitelnosti, nemohl upotřebit k plnění plánovaných úkolů. Využil-li však odběratel práva odmítnout nepotřebné výrobky, vznikla mu povinnost nahradit dodavateli způsobenou škodu a navíc povinnost zaplatit penále ve výši 5% ceny odmítnutých výrobků.

---

⁵⁸ §116 odst. 4 HZ navíc jasně stanovil, že přípravné smlouvy jsou smlouvami hospodářskými

⁵⁹ § 165 HZ

Aby byl zabezpečen určitý standart poskytovaných výrobků, obsahoval Hospodářský zákoník úpravu všeobecných dodacích podmínek. Jejich cílem bylo zabezpečit, aby docházelo výlučně k dodávkám výrobků jakostních (§172 HZ), kompletních (§173 HZ), řádně značených (§§ 174, 185 HZ), balených způsobem vylučujícím poškození při přepravě (§ 178 HZ) a doložených nezbytnou dokumentací, vzorky či atesty (§§ 182, 181,183 HZ). Zároveň je vidět snaha zákonodárce, zhmotněná v ustanoveních Hospodářského zákoníku, o to, aby se závazky k dodávce výrobků uskutečňovaly ve shodě s principy celospolečenské efektivity (§§ 176, 177, 180 HZ).⁶⁰

Délka záruční doby byla pro dodávky výrobků obecně stanovena na 6 měsíců.⁶¹ Přičemž zákoník znal i prodloužení záruční doby, a to buď obecné, nebo speciální. Záruční odpovědnost za vady byla omezená u těch vad výrobků, které byly zřejmé již při odběru od předávající organizace. Pokud se tedy jednalo o vady zjistitelné „na první pohled“, vady, které byly natolik zřejmé, že je odběratel při řádném odběru měl zjistit, pak lhůta pro jejich uplatnění činila pouze 15 dnů. Patnáctidenní lhůta byla prekluzivní, to znamená, že po jejím marném uplynutí právo z odpovědnosti za tyto vady zaniklo.

V této části zákona byla na konci ještě zvlášť upravena problematika nákupu zemědělských a lesních výrobků a dodávek zemědělských potřeb. Tato úprava pak měla postavení *lex specialis* vůči obecné úpravě dodávek výrobků.

Závěrem k této části je nutno ještě podotknout, že úprava o nákupu zemědělských a lesních výrobků nebyla jedinou zvláštní úpravou vztahující se k dodávce výrobků, nýbrž zvláštní úprava byla zavedena i pro dodávky pro vývoz a z dovozu.

---

⁶⁰ HAJN, P.; BEJČEK J.; MAREK, K. *Hospodářské právo I.* 1. vydání: HAJN, Petr: Hospodářské závazky při dodávce výrobků. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986, str. 182

⁶¹ Srovnání – obecná úprava části šesté - odpovědnost za vady – nestanovila v § 135 obecnou záruční dobu, ale pouze některé obecně platné zásady. Dle tohoto ustanovení mohla být záruční doba stanovena buď přímo Hospodářským zákoníkem, pro jednotlivé typy závazků nebo prováděcími předpisy, nebo mohla být v rámci dané právní úpravou dohodnuta organizacemi, nebo i jednostranně poskytnuta dodavatelem.

2.10. Část osmá: Hospodářské závazky v investiční výstavbě a při dovozu a vývozu investičních celků, prací a výkonů

§§ 269- 332b

Investiční výstavba zaujímalá vždy klíčové postavení v hospodářské politice strany a státu a z tohoto důvodu stála také v popředí zájmu zákonodárce, který jí věnoval část osmou Hospodářského zákoníku. Mezi její charakteristické zvláštnosti⁶² lze počítat (a lze konstatovat, že to platí do jisté míry i do současnosti) zejména tyto:

- investiční výstavba významným způsobem ovlivňuje životní podmínky
- dodavatelsko-odběratelské vztahy jsou často vzájemně složitě provázané
- závazky vznikají postupně v návaznosti na konkretizaci představ o investiční výstavbě
- investiční výstavba je často spojena s realizací technického pokroku
- dlouhé lhůty pro přípravu a realizaci stavby
- velký objem vynakládaných věcných a finančních prostředků

Účastníky investiční výstavby dle vyhlášky FMTIR č. 105/1981 Sb., o dokumentaci staveb⁶³, byli: investor, generální projektant a dodavatelé. Účastníky investiční výstavby mohli být i dovozci.

Právní úprava obsažená v Hospodářském zákoníku dále rozlišovala, zda se jedná o tuzemskou investiční výstavbu (§§ 269- 320b) nebo zda jde o dovoz a vývoz investičních celků, prací a výkonů (§§ 320b – 332b).

Smlouvy, kterými se zabezpečovala tuzemská investiční výstavba, teorie rozdělovala do těchto základních skupin:

- A) smlouvy upravené v části osmé HZ (§ 269 a následující)
  - a) smlouvy k přípravě investiční výstavby⁶⁴
  - b) smlouvy k provedení investiční výstavby⁶⁵

⁶² HAJN, P.; BEJČEK J.; MAREK, K. *Hospodářské právo I.* 1. vydání: MAREK, Karel: Hospodářské závazky v investiční výstavbě. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986, str. 198

⁶³ Kromě Hospodářského zákoníku byla investiční výstavba regulována celou řadou dalších zákonných i podzákonných právních předpisů

⁶⁴ verze HZ po novele z roku 1982, § 269 odst. 1 sem řadí smlouvy o: spolupráci na řešení nové technologie; dodávce průzkumných nebo projektových prací; dodávce geologických, geodetických nebo kartografických prací; přípravě dodávek; spolupráci na projektové a organizační přípravě stavby

B) smlouvy upravené v ostatních částech HZ (sem patřily zejména přípravné smlouvy, smlouvy o dodávce výrobků a další)

Část osmá byla pak tvořena především vymezením jednotlivých smluvních typů a s tím spojené odpovědnosti za vady, která byla z logiky věci konstruována odlišně pro závazkové vztahy vzniklé buď ze smluv k přípravě investiční výstavby, nebo ze smluv k provedení investiční výstavby.

Část osmá A: Hospodářské závazky k zabezpečení vědeckotechnického rozvoje

§§ 332c – 332g

Stejně jako část šest A - Přípravné smlouvy, není ani tato původní, ale byla do textu zákona vsunuta novelou z roku 1982, s účinností stanovenou k 1. lednu 1983.

V původním Hospodářském zákoníku byla oblast výzkumu a vývoje upravena jen okrajově. S rozvojem vědy a techniky však nastala brzy potřeba podrobnější právní regulace. Proto v roce 1966 vydala Státní komise pro techniku tzv. Prozatímní zásady pro uzavírání hospodářských smluv na úkoly státního plánu výzkumných a vývojových prací. Ty byly pak v roce 1971 nahrazeny tzv. Zásadami pro uzavírání smluv na úkoly státního plánu vědy a techniky, vydané Federálním ministerstvem pro technický a investiční rozvoj. Oba výše zmíněné dokumenty byly však pouze určitou metodickou pomůckou. První obecně závaznou právní úpravou byla až vyhláška č. 35/1975 Sb. o hospodářských závazcích ve výzkumu a vývoji. Některé osvědčené principy formulované touto vyhláškou byly pak přejaty v roce 1982 do textu zákona části osmé A.⁶⁶

Jádro úpravy spočívá ve dvou smluvních typech:

- A) Smlouva o vědeckotechnických pracích
- B) Smlouva o využívání výsledků vědeckotechnických prací

Protože však úprava obsažená v Hospodářském zákoníku ani po této novelizaci nebyla dostačující, podrobnější úprava byla svěřena prováděcímu předpisu, kterým byla

---

⁶⁵ verze HZ po novele z roku 1982, § 269 odst. 2 sem řadí smlouvy o: dodávce stavebních prací nebo dodávce stavební části; dodávce souboru strojů a zařízení; dodávce smontovaných strojů, zařízení nebo konstrukcí; dodávce montáže; dodávce stavby; rekonstrukci nebo modernizaci

⁶⁶ DUŠÁNEK, František a kolektiv: *Hospodářský zákoník – Komentář*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1986, str. 529

vyhláška č. 181/1982 Sb., o základních podmínkách dodávek k zabezpečení vědeckotechnického rozvoje.

2.11. Část devátá: Hospodářské závazky v nákladní dopravě

§§ 333 – 346

JUDr. Josef Bejček, CSc. vymezil nákladní přepravu takto: „Nákladní přeprava je důležitou součástí cyklu socialistické reprodukce, je předpokladem k propojení jednotlivých fází reprodukce. Z hlediska ekonomického jsou přepravní vztahy pokračováním výrobního procesu. Jejich ekonomickému významu musí odpovídat i příslušná právní úprava.“⁶⁷

Právní úprava obsažená v hospodářském zákoníku měla pouze obecný charakter, neboť se vztahovala na všechny druhy dopravy, kterými byly doprava železniční, silniční, vodní a letecká. K tomu je nutno ještě podotknout, že těžiště úpravy nákladních vztahů leželo mimo Hospodářský zákoník v tzv. přepravních řádech, které mohly lépe reflektovat specifika jednotlivých druhů přepravy. Sám Hospodářský zákoník pak stanovil, že na přepravy, na něž se vztahují mezinárodní smlouvy, se jeho ustanovení nepoužijí, a na přepravu námořní a leteckou se vztahují jeho ustanovení, jen pokud právní předpisy nestanoví jinak.

Subjekty závazkových vztahů v tuzemské nákladní dopravě byly na jedné straně odborné dopravní organizace, vystupující zpravidla jako veřejní dopravci, jejichž úkolem bylo přepravit určitou zásilku pro cizí potřebu, a na druhé straně to byli přepravci, kterými byly socialistické organizace, pro jejichž potřeby nákladní přepravu dopravci prováděli. Přepravce pak mohl být buď v postavení odesílatele, nebo příjemce.

S ohledem na výše uvedené tak závazkové vztahy v nákladní dopravě měly typicky trojstranný charakter (odesílatel – přepravce – příjemce).

---

⁶⁷ HAJN, P.; BEJČEK J.; MAREK, K. *Hospodářské právo II*. 1. vydání: BEJČEK, Josef: Hospodářské závazky v nákladní dopravě. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986, str. 34

Základními druhy závazků v nákladní přepravě byly⁶⁸:

- závazky z přepravního plánu
- závazky ze smluv o přípravě přeprav
- závazky z přepravní smlouvy

2.12. Část desátá: Hospodářské závazky při jiných způsobech spolupráce mezi socialistickými organizacemi

§§ 347 – 360a

Poslední část Hospodářského zákoníku, která je přímo věnována hospodářským závazkům, je dokladem toho, že i socialistické hospodářské právo, které bylo právem veřejným se zřejmou snahou co nejvíce omezit svobodu rozhodování hospodářských subjektů, nebylo schopno autoritativně pojmenovat a regulovat všechny typy hospodářských závazků, které mohly mezi socialistickými organizacemi vznikat, a proto se i zde objevil institut nepojmenovaných kontraktů (tzv. inominátů).

V této části zákona jsou tak vedle řady pojmenovaných smluv, jejichž úprava však není příliš obsáhlá, zahrnuty i již výše zmíněné smlouvy nepojmenované. Patřily sem tyto smluvní typy:

- A) Hospodářské smlouvy o převodech správy, o dočasném užívání a o převodech vlastnictví.
- B) Závazky při zajišťování hospodářské spolupráce se zahraničím⁶⁹.
- C) Ostatní hospodářské smlouvy mezi socialistickými organizacemi⁷⁰.

---

⁶⁸ Srovnání- v původním HZ byly upraveny pouze závazky z měsíčního přepravního plánu a závazky z přepravní smlouvy

⁶⁹ V původním HZ z roku 1964 upraveny nebyly

⁷⁰ § 352 HZ stanovil: Socialistické organizace uzavírají kromě hospodářských smluv upravených v ustanoveních § 162 až 351c, též další smlouvy o jiných způsobech spolupráce, zejména smlouvy o uskladnění, smlouvy o obstarání záležitostí, smlouvy o hromadné přepravě osob, smlouvy o provedení oprav, smlouvy o jiných pracích a výkonech a smlouvy o pojištění

2.13. Část jedenáctá: Platební a úvěrové vztahy

§§ 361 – 384

Není žádným velkým překvapením, že Hospodářský zákoník ve svých ustanoveních reguloval i platební a úvěrové vztahy, neboť mezi hmotným plněním dodávek výrobků, prací, výkonů a služeb a placením za ně, existuje úzká a neoddělitelná souvislost.⁷¹

Socialistickým organizacím byla zákonem uložena povinnost včas a řádně provádět peněžní platby, ke kterým byly zavázány nebo které jim byly uloženy. Peněžní platby mohly být uskutečňovány pouze prostřednictvím Státní banky československé. Pokud měla být platba provedena prostřednictvím jiné banky, bylo zapotřebí získat svolení od výše zmíněné Státní banky. Pokud socialistické organizace chtěly své vzájemné pohledávky započíst, bylo to možné pouze, pokud tak stanovil právní předpis, nebo se souhlasem Státní banky.⁷²

Také v souvislosti s bankovním úvěrem byly organizacím uloženy různé povinnosti. V první řadě to byla povinnost plánovat svou úvěrovou potřebu. Soulad úvěrové potřeby organizací s celospolečenskými zájmy pak měla zajišťovat Státní banka prostřednictvím úvěrového plánu.⁷³ Výčet základních zásad pro úvěrování uváděl § 382 HZ⁷⁴:

- úvěrové prostředky mohly být použity pouze pro potřeby organizace, které byl úvěr povolen
- organizace byla oprávněna použít úvěrových prostředků jen k účelům, ke kterým byly poskytnuty
- úvěr byl splatný nejpozději ve lhůtě stanovené bankou
- organizace je povinna pečovat o to, aby úvěr byl zajištěn způsobem stanoveným bankou
- z úvěru platila organizace úroky, pokud byly stanoveny

---

⁷¹ DUŠÁNEK, František a kolektiv: *Hospodářský zákoník – Komentář*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1986, str. 605

⁷² § 361 HZ

⁷³ § 381 HZ

⁷⁴ Státní banka československá

Část jedenáctá A: Hospodářské pokuty

§§ 384a – 384b

Hospodářský zákoník zavedl novelou z roku 1982 nový právní institut – hospodářskou pokutu. Cílem zavedení tohoto institutu bylo posílit ochranu proti některým druhům protispolečenského jednání socialistických organizací a některých orgánů hospodářského řízení. Až do této novely totiž hospodářský zákoník upravoval pouze majetkovou odpovědnost za případy porušení povinnosti ze závazku.⁷⁵

Protispolečenské jednání se pak dělilo do dvou základních skupin:

- A) Závažné protispolečenské jednání – u něj stačil jediný výskyt, aby mohla být hospodářská pokuta uložena⁷⁶.
- B) Ostatní protispolečenské jednání⁷⁷ – u něj muselo dojít k více než jednomu výskytu.

Hospodářské pokuty byly ukládány hospodářskou arbitráží na návrh oprávněných subjektů, nebo z vlastního podnětu, ve výši od 10 000 do 1 miliónu Kč. Vybrané pokuty byly příjmem státního rozpočtu.

2.14. Část dvanáctá: Ustanovení společná, přechodná a závěrečná

§§ 385 – 400

Část dvanáctá byla poslední částí hospodářského zákoníku. Upravovala počítání času, vymezila pojem orgánů hospodářského řízení a upravovala zmocnění jednotlivých ministerstev, vlády a státní arbitráže. Přechodná ustanovení klasicky řešila osud právních vztahů vzniklých před nabytím účinnosti zákona, přičemž v závěrečných ustanoveních bylo stanoveno, od kdy zákon účinnosti nabývá. Původní Hospodářský zákoník nabyl účinnosti dnem 1. července 1963.

---

⁷⁵ DUŠÁNEK, František a kolektiv: *Hospodářský zákoník – Komentář*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1986, str. 634

⁷⁶ například – zastavení nebo omezení prodeje výrobků, zatajování nebo hromadění výrobků nebo jiným způsobem vyvolávání jejich nedostatku za účelem získání neoprávněného hospodářského prospěchu se považovalo za závažné protispolečenské jednání

⁷⁷ například – opětovné uskutečňování dodávek bez včasného uzavření hospodářské smlouvy

3. Vztah hospodářského práva k hospodářskému plánování

Jak již bylo vyloženo v předcházejících odstavcích, mezi hospodářským právem a hospodářským plánováním existoval úzký vztah. Podstatu tohoto vztahu podhaluje například Prof. Dr. Ján Spišiak, který Hospodářské právo, v knize Hospodárske právo a vedecké plánovanie v čs. federácii, nazývá „životním prostředím plánování“.

„Národohospodársky plán má svoje významné funkcie v oblasti riadenia národného hospodárstva a pri vytváraní proporcionálnosti hospodárskeho rozvoja. Tieto svoje funkcie by nemohol vykonávať bez aktívneho vplyvu právnej nadstavby ... V každom prípade je ... právo nevyhnutným životným prostredím, v rámci ktorého sa tieto vzťahy môžu úspešne rozvíjať.“⁷⁸

„ Pokiaľ ide o ciele, ktoré má plán v oblasti hospodárstva dosiahnuť, treba poznamenať toto: Ciele možno uskutočniť – napriek aktívnej pomoci práva – len v tej miere, ako sa opierajú o reálne skutočnosti, o objektívne podmienky a možnosti. V konečnom dôsledku sa plán má opierať o objektívne zákonitosti ekonomiky. S tým musí počítať aj právo, i keď za ním stojí štátna moc. Objektívne zákonitosti ekonomiky sú základom cieľavedomej činnosti človeka. Len čo sú však určené ciele spoločnosti a jednotlivých čiastkových kolektívov, prichádza do svojich organizačných funkcií právo. Pomocou zákona a právnych vzťahov sa určuje záväznosť tej alebo onej zvolenej eventuality. Cieľ vystupuje vždy ako konkrétna úloha, ktorú bude treba splniť za organizačnej pomoci práva.“⁷⁹

3.1. Konkrétní projevy hospodářského plánování v hospodářském právu

Výše popsané vymezení vztahu hospodářského práva k hospodářskému plánování má pouze obecný charakter. Pojdme tedy dále zkusit nalézt konkrétní příklady v materii zákona, na kterých budeme moci tento vztah demonstrovat přesněji.

---

⁷⁸ SPIŠIAK, Ján. *Hospodárske právo a vedecké plánovanie v čs. federácii*. 1. vydanie. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1968, str. 21

⁷⁹ SPIŠIAK, Ján. *Hospodárske právo a vedecké plánovanie v čs. federácii*. 1. vydanie. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1968, str. 68

Ústavní zákony

Pro přehlednost začněme na vrcholu hierarchie právních norem, kde stojí Ústava a ústavní zákony, neboť nesmíme zapomínat, že i ty byly prameny hospodářského práva, a co víc, dokonce prameny základními, protože zákony ani jiné právní předpisy nesmí odporovat Ústavě a stejně tak i jejich interpretace a aplikace musí být v souladu s Ústavou.

Za dobu „existence“ hospodářského práva se na pomyslném vrcholu vystřídaly hned dva (respektive tři) významné dokumenty.

- Ústava Československé republiky⁸⁰ (1948 – 1960)
- Ústava Československé socialistické republiky⁸¹ (1960-1993)
- Ústavní zákon o československé federaci⁸² (1968 - 1993)

Ve všech třech ústavních zákonech je zakotven princip plánovitého řízení hospodářství. Občanům i organizacím byla uložena povinnost vynaložit největší úsilí a vyvinout co největší iniciativu k tomu, aby byl úkol při plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství co nejlépe splněn.⁸³ Hospodářské organizace byly dále povinny v souladu s dlouhodobými plány rozvoje národního hospodářství soustavně vytvářet materiálně technické i organizační předpoklady své činnosti tak, aby mohly své plánované úkoly plnit.⁸⁴ Konkrétněji se však ani jeden z ústavních zákonů ke vztahu hospodářského práva a hospodářského plánování nevyjadřuje a proto musíme hledat o úroveň níže, v předpisech na zákonné úrovni.

Zákony

Ačkoliv byla celá předcházející kapitola věnována hospodářskému zákoníku, jako hlavnímu kodexu hospodářského práva, je nutné mít na paměti, že hospodářské právo bylo tvořeno celou řadou zákonných předpisů. Pro jejich detailní rozbor však v této práci není

---

⁸⁰ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

⁸¹ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

⁸² Ústavní zákon č. 143/1968 Sb.

⁸³ čl. 13 odst. 1 Ústavy Československé socialistické republiky

⁸⁴ čl. 13 odst. 2 Ústavy Československé socialistické republiky

bohužel místo, a tak nám pro naše účely musí postačit alespoň jejich letmý přehled, který je součástí přílohy.

Stejně tak i popis všech ustanovení poukazující na vztah hospodářského práva k hospodářskému plánu, objevujících se v těchto normách, by byl nadměru obsáhlý a vedl by spíše než k objasnění tohoto vztahu k jisté nepřehlednosti. Z tohoto důvodu bude dále popsána pouze oblast hospodářských vztahů, kde napojení na hospodářský plán bylo více než nepřehlédnutelné.

Podzákoné předpisy

Pro úplnost současně nezapomínejme, že i podzákoné normy spoluplytvářely hospodářské právo. Sem patřily zejména nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, ale i normativní akty Státní arbitráže. Státní arbitráž tak mohla například spolu se Státní plánovací komisí vydávat předpisy k provedení plánovacího aktu.⁸⁵

3.2. Hospodářské závazky versus hospodářský plán

Vraťme se nyní do začátků hospodářského práva, ještě do doby před vydáním Hospodářského zákoníku. V kapitole Historický vývoj bylo již naznačeno, že transformace závazkového práva směřovala k potlačení jakékoliv smluvní volnosti a podřízení veškeré hospodářské činnosti cílům hospodářského plánu.

První „vlastovkou“ tohoto nového pojetí hospodářských závazků byla vyhláška č. 1052/1949 Ú. l., o uzavírání hospodářských smluv, kde se poprvé objevily instituce známé jako rámcové a dílčí smlouvy.

Za ní následoval zákon č. 99/1950, o hospodářských smlouvách a státní arbitráži, který v likvidaci smluvní volnosti na tuto vyhlášku navázal. Zákon rozlišil smlouvy na rámcové, dílčí a přímé.

„Rámcové smlouvy měly určit, kdo s kým a za jakých podmínek uzavře dílčí smlouvy. Měly být uzavírány na roční plánovací období a ministerstvo v dohodě se Státním úřadem plánovacím mělo vyhláškou určit, kdo rámcové smlouvy uzavírá. Jestliže by se

---

⁸⁵ HZ § 394, §115, po novele z roku 1982 (zákon č. 165/1982 Sb.)

*smlouva rámcová odchýlila od plánu, bylo nutné pro její platnost, aby byla schválena plánovacím úřadem nebo orgánem jím pověřeným.*⁸⁶

Díličí smlouvy pak rozváděly smlouvy rámcové. Nebylo-li možno uzavřít smlouvy rámcové, popřípadě díličí, mohly být uzavřeny se souhlasem příslušných orgánů smlouvy přímé.⁸⁷

Výše popsaná právní úprava je dalším názorným příkladem toho, jak socialistické právo popřelo základní výstavbové principy jednotlivých právních institutů, v tomto případě smlouvy, a jediné, co z nich ponechalo, bylo, s určitou mírou nadsázky, pouze označení. Neboť co zbude ze smlouvy⁸⁸, odstraníte-li z ní veškerou smluvní volnost a podmíníte jí plněním státního plánu? Název.

Nemalý zásah do závazkového práva představoval i zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, který k tradičním právním důvodům vzniku závazků⁸⁹ doplnil vznik závazků z provádění jednotného hospodářského plánu⁹⁰.

Dalším v časové chronologii bylo pak vládní nařízení č. 33/1955 Sb., o hospodářských smlouvách, které obsahovalo dle Ireny Pelikánové některá opravdu kuriózní ustanovení, jako například § 7, podle kterého „výrobků dodaných na základě hospodářských smluv jsou odběratelé povinni použít k účelům stanoveným plánem“.⁹¹

Posledním předstupněm Hospodářského zákoníku byl zákon č. 69/1958 Sb., o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi, ve kterém se již objevují instituty jako závazky z úředního opatření, z arbitrážního rozhodnutí nebo kontraktační povinnost.

Hospodářský zákoník pak v podstatě znamenal vyvrcholení celého výše popsaného procesu transformace hospodářských závazků. Podívejme se tedy blíže na některé z jeho základních institutů, vážících se k této problematice blíže.

---

⁸⁶ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 1. vydání. Karolinum Praha, 2004; Irena Pelikánová: *Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky*, str. 439

⁸⁷ §7 zákona č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži

⁸⁸ pod pojmem smlouva rozumíme dvoustranný či vícestranný právní úkon směřující ke vzniku, změně či zániku práv a povinností; právní úkon spočívá v projevu vůle fyzické či právnické osoby, musí být učiněn SVOBODNĚ, určitě, vážně a srozumitelně, jinak je neplatný (GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001, str. 162 - 163)

⁸⁹ závazky vznikají tradičně ze smluv, z porušení právní povinnosti, z jiných právních důvodů (FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002, str. 197.)

⁹⁰ § 211 zákona č. 141/1950, občanský zákoník

⁹¹ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 1. vydání. Karolinum Praha, 2004; Irena Pelikánová: *Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky*, str. 442

3.2.1. Poměr plánu a závazku

Hlavním nástrojem řízení národního hospodářství byl státní plán, který byl pro všechny organizace závazný. Z tohoto důvodu veškerá činnost subjektů hospodářského práva z něho měla vycházet a měla s ním být v souladu. Vztahy mezi těmito subjekty byly realizovány v rámci hospodářských závazků. Logicky tedy z toho plyne, že všechny hospodářské závazky v konečném efektu měly sloužit k plnění plánu, respektive plánovaných úkolů. Pokud by sledovaly cíl jiný, mohlo by se jednat o závazky neplatné, ať již na základě rozporu se zásadami hospodářské politiky ČSSR nebo na základě rozporu s právními předpisy, viz ustanovení § 24 odst. 1 HZ.

3.2.2. Plánovací akty, závazky z plánu

Četné hospodářské závazky však charakterizovala ještě užší vazba na plánovací proces. Plán, respektive plánovací akt, v jejich případě byl přímo právním důvodem vzniku hospodářského závazku.

Plánovací akt byl charakterizován úpravou § 115 HZ jako: *„plánovací rozhodnutí vydané oprávněným orgánem v souladu s právním předpisem, které shodně po linii dodavatelské i odběratelské vymezuje budoucí dodávky výrobků, prací nebo výkonů mezi organizacemi, popřípadě i jinou jejich spolupráci.“*

Z plánovacího aktu mohla organizaci buď:

- A) vzniknout kontraktační povinnost – ve většině případů (§ 115 HZ)
- B) vzniknout přímo závazek – pouze výjimečně (§ 117 HZ)

3.2.3. Povinnost uzavřít hospodářskou smlouvu

O tom, že organizaci mohla na základě plánovacího aktu vzniknout tzv. kontraktační povinnost, tedy povinnost uzavřít smlouvu, bylo pojednáno již výše. Pro úplnost je ještě nutné doplnit, že tato povinnost nebyla založena pouze plánovacím

aktem, ale mohla například vzniknout ke splnění úkolu stanoveného vládou k dlouhodobému smluvnímu zabezpečení a z dalších právních skutečností.⁹²

3.3. Základ hospodářského práva – hospodářský plán

Výše popsané skutečnosti jenom dokládají, jak úzce bylo hospodářské právo na hospodářský plán napojeno. Jestliže v úvodu této kapitoly je uvedena teze prof. Jana Spišiaka, který hospodářské právo nazývá životním prostředím plánování, pak si dovoluji na konci této kapitoly, možná trochu směle, prohlásit, že hospodářský plán byl „hlavním obyvatelem“ hospodářského práva, který ono pomyslné „životní prostředí“ výrazně přetvářel k obrazu svému. Vždyť ne jeden institut hospodářského práva byl koncipován tak, aby s ním mohlo být ze strany státních orgánů libovolně manipulováno s cílem splnit co nejlépe státní plán. Hospodářské právo tak bylo hospodářskému plánu zcela podřízeno.

4. Srovnání hospodářského zákoníku s obchodním zákoníkem

Kapitola Srovnání hospodářského zákoníku s obchodním zákoníkem je kapitolou poslední a představuje prostor pro závěrečné bilancování, porovnávání staré úpravy s novou, hledání kladů a záporů. V předmluvě k historickému úvodu práce je napsáno, že hospodářské právo představovalo v porovnání s předcházející právní úpravou zcela nový svěbytný způsob regulace hospodářských vztahů. Na základě toho lze o historické vývojové linii obchodního práva k hospodářskému právu mluvit jen velmi opatrně a to stejné platí, chceme-li hovořit o vývoji hospodářského práva směrem k obchodnímu právu, popřípadě je srovnávat.

Irena Pelikánová mluví o přelomu let 1989 a 1990, jako o fázi zpětného pohybu směrem k demokracii.

„Bylo třeba obnovit soukromý sektor podnikání a dělo se to opatřením opačného směru než v letech 1945 – 1950. Namísto znárodnění došlo k privatizaci a restitucím, namísto vytváření národních podniků Fond národního majetku zakládal akciové

---

⁹² § 158 HZ

společnosti a převáděl akcie na nové vlastníky a jednotlivci zahajovali podnikatelskou činnost individuálně nebo se sdružovali do nově upravených obchodních společností. Uvedený proces zcela přirozeně vyvolal potřebu obnovení obchodního práva. S ohledem na příliš dlouhé přerušení vývoje, kdy došlo k výměně generací, však toto obnovení probíhalo pomalu, obtížně, nedokonale.“⁹³

A právě v tom, že tato proměna, tato obnova byla pomalá, obtížná a nedokonalá, vidím hlavní smysl, proč porovnávat hospodářské právo s právem obchodním, respektive hlavní kodexy, které je reprezentují, obchodní zákoník se zákoníkem hospodářským. Z toho důvodu, že tato proměna spočívala v rukou těch, kteří znali pouze hospodářské právo, kteří byli dokonce často dle Ireny Pelikánové nekompetentní a neznalí obecných souvislostí a kteří do nové právní úpravy přenesli mnohé prvky totalitního práva. A ačkoliv si to zcela jistě mnozí na počátku let 90. uvědomovali, vývoj se nezastavil a pokračoval dál, přicházely nové a nové generace právníků, kteří se již neučili o hospodářském právu, ale o právu obchodním a jejich schopnost rozeznávat prvky starého režimu v nové právní úpravě se postupně snižovala, až podle mého názoru zcela vymizela. Vždyť koho z mladé generace, která v 90. letech sotva začala chodit do školky, by napadlo hledat 20 let po sametové revoluci zbytky totalitních institutů v našem demokratickém právním řádu. A v tom tkví to nebezpečí, v tom tkví ten hlavní důvod, proč by se mladí lidé měli stále učit o minulosti, ačkoliv jen pár let vzdálené, nejen v oblasti práva, ale i v dalších jiných disciplínách, v tom, aby byli schopni objektivně posoudit, kam naše společnost došla a v čem se zastavila, aby slepě nepřijímali za standard to, co je jen přežitkem let minulých, protože tak je to špatně. Tak se těchto přežitků bude naše společnost zbavovat ještě dlouho.

Pro lepší představu toho, co bylo popsáno výše, si dovoluji uvést několik konkrétních případů takového srovnání mezi úpravou hospodářského zákoníku a obchodního, vycházející z poznatků Ireny Pelikánové, protože jak již bylo řečeno, jako mladému člověku, který se s hospodářským právem seznamuje v podstatě při psaní této práce poprvé, připadají instituty, se kterými se v rámci studia obchodního práva seznámil, vlastně zcela „normální“.

---

⁹³ MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 1. vydání. Karolinum Praha, 2004; Irena Pelikánová: *Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky*, str. 448

Instituty obchodního práva, ve kterých zůstaly zřetelné stopy hospodářského práva, jsou například:

- A) institut obchodního ručení (§ 303 a následující zákona č. 513/1991, obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen obchodní zákoník), jehož vznik je dodnes vázán na jednostranný právní úkon (písemné prohlášení), je dokladem toho, že základní princip vzniku obligačního vztahu zásadně na základě konsensu obou stran, není ještě zcela novou právní úpravou respektován,
- B) koncepce obchodních vztahů, jako vztahů mezi podnikateli (§ 261 odst. 1 obchodního zákoníku) je pro změnu odrazem koncepce předmětu úpravy hospodářského zákoníku, kterým byly vztahy mezi socialistickými organizacemi navzájem (§ 1 hospodářského zákoníku),
- C) úprava některých obchodních závazkových vztahů, která je v rozporu s principem subsidiarity občanského zákoníku stále koncipována jako komplexní, na občanském právu nezávislá, pramení v izolovaném pojetí hospodářského zákoníku (například kupní smlouva, smlouva o dílo a další).

(Ne)izolovanost obchodního zákoníku

Poslední ze jmenovaných příkladů si podle mého názoru zaslouží, aby mu byla věnována samostatná pozornost, neboť s ohledem na plánovanou rekodifikaci soukromého práva, respektive jeho základního předpisu – občanského zákoníku, je to téma nanejvýš aktuální.

V rámci historického vývoje bylo popsáno období 60. let, jako období velkých kodifikací, na jehož konci bylo vytvořeno zcela samostatné hospodářské, občanské, ale i pracovní a rodinné právo. Subsidiarita občanského zákoníku byla tak zcela vyloučena.

„Rekodifikace občanského a rodinného práva, jakož i nově utvořené zákoníky hospodářský, mezinárodního obchodu a zákoník práce, byly pojaty jako samostatné, obecnou povahu neměl žádný z nich, nýbrž každý z nich byl zvláštním zákoníkem,

samostatně upravujícím určitou výšeč společenských vztahů. To vyvolalo celkové roztržštění právní úpravy.“⁹⁴

Toto atomizované pojetí soukromého práva však neodpovídalo standardům moderních zahraničních úprav, a tak se po roce 1989 začalo pracovat, mimo jiné, na znovusjednocení soukromého práva hmotného. Přednost dostalo, vzhledem k ekonomickým souvislostem, právo obchodní, které mělo rychle nahradit právo hospodářské.

V úvodních ustanoveních obchodního zákoníku, zákon č. 513/1991 Sb., byl, na rozdíl od zákoníku hospodářského, zakotven princip subsidiarity občanského zákoníku.

§1 obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů:

- 1) Tento zákon upravuje postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy, jakož i některé jiné vztahy s podnikáním související, a zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství.*
- 2) Právní vztahy uvedené v odstavci 1 se řídí ustanoveními tohoto zákona. Nelze-li některé otázky řešit podle těchto ustanovení, řeší se podle předpisů práva občanského. Nelze-li je řešit ani podle těchto předpisů, posoudí se podle obchodních zvyklostí, a není-li jich, podle zásad, na kterých spočívá tento zákon.*

Zákonodárce současně počítal „s tím, že obchodní zákoník upraví jen ty obchodní vztahy, které jsou specifické pro obchod, a vyhne se duplicitám s občanským zákoníkem.“

⁹⁵ Problémem této koncepce však byla „*neprovázanost a nekoordinovanost legislativních prací na přípravě novely občanského zákoníku a na přípravě obchodního zákoníku, která vedla k tomu, že obchodní zákoník zvolil vůči občanskému zákoníku řadu duplicitních řešení, často i v podobě tzv. komplexních úprav, které jsou paradoxně typické právě pro totalitní právní myšlení.*“⁹⁶

Z tohoto důvodu obsahuje platná právní úprava například duplicitní úpravu kupní smlouvy, která je upravena samostatně jak v obchodním, tak v občanském zákoníku, ale i mnohé další. Řešením tohoto neuspokojivého právního stavu by měl být právě nový občanský zákoník.

---

⁹⁴ *Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku.* Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 15. 4. 2009]. dostupný z: portal.justice.cz

⁹⁵ *Důvodová zpráva k zákonu č. 509/1991 Sb., kterým se novelizoval občanský zákoník.* Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 20. 4. 2009] dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t002900.htm>

⁹⁶ *Návrh občanského zákoníku.* Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 20. 4. 2009] dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Návrhem nového občanského zákoníku se má znovu sjednotit soukromé právo hmotné, „což ve svém důsledku povede ke zrušení výrazné části obchodního zákoníku (zejména v oblasti sjednocení závazkového práva), celého zákona o rodině, zákona o sdružování občanů, zákona o pojistné smlouvě a zákona o nadacích a nadačních fondech“.⁹⁷

Pro úplnost lze dodat, že práce na návrhu nového občanského zákoníku započaly již před 8 lety, přičemž ministerstvo spravedlnosti předložilo návrh tohoto zákona poslanecké sněmovně na konci roku 2008. Během posledního čtvrtletí roku 2008 proběhlo připomínkové řízení a návrh měl být předložen znovu na jaře 2009.

Do budoucna bude tedy zajímavé, i z pohledu obchodního práva, sledovat tento vývoj, na kolik se podaří přiblížit soukromé právo hmotné moderním právním úpravám a na kolik nám v něm ještě zbudou pozůstatky, třeba například práva hospodářského.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce bylo hospodářské právo, jeho vznik, vývoj a zánik. V úvodu této práce bylo třeba vypořádat se vůbec s pojmem hospodářské právo, neboť různí autoři v různých souvislostech mají na jeho obsah rozdílné pohledy. Předmětem této práce bylo hospodářské právo, pojímané jako soubor legislativních právních aktů dopadající na oblast hospodářských vztahů v období let 1945-1989.

Ačkoliv na první pohled se mohlo zdát, že se jedná o téma historické, což nepochybně do jisté míry i bylo, argumentací, zejména v poslední kapitole byl však vyzdvížen význam, jaký pro nás studium tohoto tématu a vůbec historie může mít, a že je třeba vypořádat se, za pomoci studia i zcela nedávné historie, s pozůstatky, které nám zůstaly z dob budování reálného socialismu.

Aby se však čtenář mohl lépe orientovat v popisovaných „životních“ etapách hospodářského práva, bylo třeba nastínit nejprve vývoj, který mu předcházel. Je až zarážející, do jaké míry znamenalo formování hospodářského práva přetržení veškerých právních tradic a o jak brutální zásah se jednalo. Je tedy více než logické, že po obnovení demokracie bylo třeba, se k těmto tradicím navrátit. O tom, do jaké míry se tento návrat

---

⁹⁷ *Návrh občanského zákoníku*. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 20. 4. 2009] dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

podalil či nikoliv, si ostatně čtenář může udělat obrázek sám, neboť v kapitole – Systematika hospodářského zákoníku je poměrně obsáhle naznačena základní obsahová linie hospodářského zákoníku jako hlavního kodexu hospodářského práva. Pro čtenáře neznalé platné právní úpravy bylo v poslední kapitole provedeno srovnání některých dílčích institutů.

Jedním z nejvýznamnějších rysů bývalého hospodářského práva bylo jeho napojení na hospodářské plánování. Rozbor tohoto tématu je pro mnohé současné studenty at' ekonomie, či práv jistě zajímavý, neboť se jedná o instituty, s kterými se „na vlastní kůži“ nesešli. Mnohé z ustanovení týkající se hospodářského plánu narušovaly smluvní volnost a právní jistotu do té míry, že si to dnes jen málokterý student dokáže představit.

V posledních řádcích této práce by mělo, dle mého názoru, kromě dílčího zhodnocení nově nabytých a popsanych poznatků o hospodářském právu, nepochybně zaznít i určité komplexní hodnocení tohoto právního systému.

Tak jak jsem již v samotném obsahu práce poznamenala, jednalo se o zcela svébytný systém regulace, u kterého se lépe, než společné znaky s platným obchodním právem, hledají rozdíly. To však na druhou stranu ani v nejmenším neznamena, že nelze vyslovit soud, zda ten či onen systém regulace je lepší.

Jak již jsem výše v textu poznamenala, jsem představitelkou generace studentů, kteří at' již s hospodářským právem, či se socialismem, nemá žádné životní zkušenosti a tak hodnocení může vycházet právě a pouze ze znalostí nabytých studiem dané problematiky. Na základě tohoto srovnání mohu za sebe prohlásit, že současný systém obchodního práva považuji za lepší, šetrnější k ekonomickým vztahům a poskytující určitou právní jistotu, která je pro rozvoj těchto vztahů nezbytná. Jedná se však pouze o můj osobní názor a byla bych velmi ráda, kdyby moje bakalářská práce přispěla k tomu, aby si čtenář mohl udělat alespoň základní představu o hospodářském právu sám a na základě toho si i sám vytvořit úsudek o tom, který ze systémů je lepší.

Hodnotíte lépe hospodářské nebo obchodní právo?

To je otázka, kterou si musí každý rozhodnout sám.

Seznam použitých zkratk

FMTIR – Federální ministerstvo pro technický a investiční rozvoj

HZ – zákon č. 109/1964 Sb. hospodářský zákoník

Seznam příloh

Příloha A - Vývoj legislativy v oblasti hospodářského práva – časová osa

Příloha B – Seznam novelizací Hospodářského zákoníku

Použitá literatura:

BEJČEK, J; Eliáš, K.; RABAN, P. a kolektiv. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vydání. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 231-242)

DUŠÁNEK, František. *Hospodářský zákoník – Komentář*. Praha: Panorama, 1986

ELIÁŠ, K; BEJČEK, J; HAJN, P. a kolektiv. *Kurs obchodního práva. Obecná část. Soutěžní právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002

FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2002

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2001

HAJN, P.; BEJČEK J.; MAREK, K. *Hospodářské právo I*. 1. vydání. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986

HAJN, Petr a kolektiv. *Hospodářské právo I. díl*. 1. vydání. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1990

HAJN, Petr a kolektiv. *Hospodářské právo II. díl*. 1. vydání. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1986

MALÝ, K.; SOUKUP, L. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. 1. vydání. Karolinum Praha, 2004: Irena Pelikánová: Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948-1989, její povaha a důsledky

MALÝ Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003

MAREK, Karel. *K novele hospodářského zákoníku*. Ekonomický časopis, ročník 38, č. 8

LACINA V.; HÁJEK, J. *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*. 1. vydání. Praha: Libri, 2002

LAPTEV, Vladimír. *Economic Law*. Moscow: Progress Publishers, 1987

POSPÍŠILOVÁ, Alena. *K vývoji právní úpravy obchodního rejstříku*. Aplikované právo 1/2006. [citováno dne 1. 3. 2009].

dostupný z WWW: <http://www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/44.pdf>

ROZSYPAL, Kurt. *Československé národní hospodářství po 2. světové válce*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1974

SOUKUP, P. *O plánování ve Francii*. Praha: EÚ ČSAV, 1970

SOCHOROVÁ, Marie. *Dějepis II. v kostce*. 3. vydání. Praha: Fragment, 2004

SPIŠIAK, Ján. *Hospodárske právo a vedecké plánovanie v čs. federácii*. 1. vydanie. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1968

ŠIRŮČEK, Pavel a kolektiv. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie, vývoj, současnost, výhledy*. 1. vydání. Slaný: Melandrium, 2007

ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 1998

VYŠINSKIJ, J. A. *Hlavní úkoly sovětské socialistické právní vědy*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1950

Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše. Digitální knihovna Poslanecké sněmovny České republiky. [citováno dne 10. 4. 2009]. dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/>

Důvodová zpráva k Občanskému zákoníku. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 15. 4. 2009]. dostupný z: <http://portal.justice.cz>

Důvodová zpráva k zákonu č. 509/1991 Sb., kterým se novelizoval občanský zákoník. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 20. 4. 2009] dostupný z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t002900.htm>

Návrh občanského zákoníku. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [citováno dne 20. 4. 2009] dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Právnícká dvouletka. Encyklopedie o právu iuridictum. citováno dne [12. 4. 2009]. dostupný z WWW: http://iuridictum.pecina.cz/w/Pr%C3%A1vnick%C3%A1_dvouletka

Výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky. Český statistický úřad. [citováno dne 1. 3. 2009]. dostupný z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003FC49B/\\$File/422008k018.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003FC49B/$File/422008k018.pdf)

Československo. Ústavní zákon č. 150 ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé.* 1948, částka 52, str. 1081-1110. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb52-48.pdf>

Československo. Ústavní zákon č. 100 ze dne 11. července 1960 Ústava Československé socialistické republiky. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1960, částka 40, str. 289 – 309. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1960/sb40-60.pdf>

Československo. Ústavní zákon č. 143 ze dne 27. října 1968 Ústavní zákon o československé federaci. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1968, částka 41, str. 382 – 401. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1968/sb41-68.pdf>

Československo. Zákon č. 11 ze dne 28. října 1918 zákon o zřízení samostatného státu Československého. dostupný z WWW: <http://portal.gov.cz>

Československo. Zákon č. 99 ze dne 13. července 1950 o hospodářských smlouvách a státní arbitráži. *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1950. částka 43, str. 383 – 386. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1950/sb43-50.pdf>

Československo. Zákon č. 69 ze dne 17. října 1958 o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi. *Sbírka zákonů Republiky československé*. 1958. částka 27, str. 157 – 187. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1958/sb27-58.pdf>

Československo. Zákon č. 109 ze dne 4. června 1964 hospodářský zákoník. *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1964. částka 47, str. 729 – 784. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1964/sb47-64.pdf>

Československo. Zákon č. 513 ze dne 5. listopadu 1991 Sb. obchodní zákoník. *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991. částka 98, str. 2474 – 2565. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb098-91.pdf>

Česko. Zákon č. 216 ze dne 1. listopadu 1994 o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů. *Sbírka zákonů České republiky*. 1994. částka 67, str. 2106 – 2111. dostupný z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1994/sb67-94.pdf>

Příloha A:

Vývoj legislativy v oblasti hospodářského práva – časová osa

Zákon č. 227/1859 ř. z., živnostenský zákon

Zákon č. 22/1885 ř. z., takzvaná dělnická novela

Zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný obchodní zákoník

Zákon č. 70/1873 ř.z., o výtěžkových a hospodářských společenstvech

Zákon č. 58/1906 ř.z., o společnosti s ručením omezeným

Vládní nařízení č. 667/1920 Sb., o zadávání státních dodávek a prací

Vládní nařízení č. 242/1942 Sb.

- zřídilo svazy družstev

Dekret č. 100/1945 Sb.

- stanovil, že zakládání a provozování nových podniků je vyhrazeno státu

Dekret č. 101/1945 Sb. o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského

Vládní nařízení č. 6/1946 Sb.

- prohlásilo národní podniky za majetek státu, upravovalo řízení podniku představenstvem a ředitelem, jejich financování, kontrolu, zaměstnance, ale například i dozor nad národními podniky

Zákon č. 187/1948 Sb., o Ústřední radě družstev

Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech

Vyhláška č. 1052/1949 Ú. L., o uzavírání hospodářských smluv

Zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech

- ty existovaly pouze pro účely zahraničního obchodu

Zákon č. 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži

Zákon č. 100/1950 Sb., o podnikovém rejstříku

Zákon č. 103/1950 Sb., o národních podnicích průmyslových

- nahradil vládní nařízení č. 6/1946 Sb., upravil přeměny, rušení a likvidaci národních podniků

Zákon č. 105/1950 Sb.

– upravil statut národních podniků

Zákon č. 141/1950 Sb., **občanský zákoník**

Zákon č. 167/1950 Sb.

– upravoval komunální podniky

Vládní nařízení č. 47/1953 Sb., o státní arbitráži

Vládní nařízení č. 33/1955 Sb., o hospodářských smlouvách

Zákon č. 51/1955 Sb., o národních podnicích a některých hospodářských organizacích – obsahoval úpravu výrobně hospodářských jednotek

Zákon č. 67/1958 Sb.

– novelizoval Zákon o národních podnicích a některých hospodářských organizacích

Zákon č. 69/1958 Sb., o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi

Zákon č. 121/1962 Sb., o hospodářské arbitráži

– zrušen novelou občanského soudního řádu č. 519/1991

Zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu

Zákon č. 40/1964 Sb., **občanský zákoník**

Zákon č. 109/1964 Sb., **hospodářský zákoník**

– za dobu své existence byl desetkrát novelizován, platil do roku 1991

Vládní nařízení č. 132/1965 Sb., o organizaci výrobních hospodářských jednotek a o jejich struktuře

Vládní nařízení č. 91/1974 Sb.

– nahradilo vládní nařízení č. 132/1965 o organizaci VHJ, do právní úpravy zavedlo nový pojem koncern

Zákon č. 165/1982 Sb.

– upravoval hospodářské pokuty

Zákon č. 88/1988 Sb., o státních podnicích

Příloha B:

Seznam novelizací Hospodářského zákoníku

Novela	Účinnost
Zákon č. 117/ 1965 Sb.	10. 11. 1965 – 31. 12. 1966
Zákon č. 82/ 1966 Sb.	1. 1. 1967 – 27. 2. 1967
Zákon č. 13/ 1967 Sb.	28. 2. 1967 – 31. 12. 1967
Zákon č. 69/ 1967 Sb.	1. 1. 1968 – 31. 7. 1970
Zákon č. 72/1970 Sb.	1. 8. 1970 – 31. 12. 1970
Zákon č. 138/ 1970 Sb.	1. 1. 1971 – 31. 12. 1975
Zákon č. 144/ 1975 Sb.	1. 1. 1976 – 31. 12. 1982
Zákon č. 165/ 1982 Sb.	1. 1. 1983 – 30. 6. 1988
Zákon č. 98/ 1988 Sb.	1. 7. 1988 – 31. 12. 1988
Zákon č. 173/ 1988 Sb.	1. 1. 1989 – 30. 4. 1990
Zákon č. 103/1990 Sb.	1. 5. 1990 – 31. 10. 1990
Zákon č. 403/ 1990 Sb.	1. 11. 1990 – 28. 2. 1991
Zákon č. 63/ 1991 Sb.	1. 3. 1991 – 19. 12. 1991
Zákon č. 539/ 1991 Sb.	20. 12. 1991 – 1. 1. 1992